

SYSTEM POLITYCZNY

TEORIE, ANALIZY, ARENY

Robert Alberski, Przemysław Żukiewicz

(redakcja naukowa)

Monografia okolicznościowa dedykowana
prof. dr. hab. Andrzejowi Antoszewskiemu

Recenzja:

prof. dr hab. Jacek Wojnicki (Uniwersytet Warszawski)

Korekta:

Katarzyna Grześkowiak

Skład, łamanie, projekt okładki:

Lena Wójcik

Wydawca:

Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego
ul. Koszarowa 3
51-149 Wrocław

Druk i oprawa:

Sowa Druk – Sowa Sp. z o.o.
ul. Raszyńska 13
05-500 Piaseczno

ISBN: 978-83-960216-5-6

DOI: 10.34616/145492

Licencja:

Creative Commons 4.0
(Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe – CC BY 4.0)

SPIS TREŚCI

WSTĘP 7

CZĘŚĆ I: DYSKUSJA TEORETYCZNA

Rozdział I.

Przemysław Żukiewicz: Wrocławska szkoła systemów politycznych. Paradygmat i rozwój po 1989 roku..... 13

Rozdział II.

Przemysław Żukiewicz: System polityczny – ujęcia klasyczne i krytyczne 77

Rozdział III.

Mateusz Zieliński: Miejsce reprezentacji ludu w systemowej teorii demokracji 97

CZĘŚĆ II: ANALIZA AREN

Rozdział IV.

Karolina Borońska-Hryniewiecka: Komparatystyka systemów politycznych na przykładzie badań aktywności parlamentów narodowych w systemie politycznym Unii Europejskiej 115

Rozdział V.

Joanna Koziarska: Koalicje gabinetowe w Polsce. Ryzykowna gra partii dopełniających 141

Rozdział VI.

Kamil Glinka: Polityka lokalna w ujęciu systemowym 165

ROZDZIAŁ I.

Przemysław Żukiewicz

Uniwersytet Wrocławski

ORCID: 0000-0001-7579-4341

Wrocławska szkoła systemów politycznych. Paradygmat i rozwój po 1989 roku

STRESZCZENIE

Rozdział jest próbą ukazania rozwoju wrocławskiej szkoły systemów politycznych po przełomie demokratycznym z 1989 roku. Rekonstruuje w nim najważniejsze założenia teoretyczne i metodologiczne przyjęte przez nestorów szkoły i rozwijane w późniejszych latach przez kolejne pokolenie badaczy. Staram się odpowiedzieć na pytania, w jakim kierunku rozwijano badania nad systemami politycznymi we wrocławskim ośrodku oraz na czym zasadza się specyfika tej konkretnej szkoły, pozwalająca – zgodnie z koncepcją konkurencji między szkołami badawczymi Thomasa S. Kuhna – odróżnić ją od innych szkół systemowych w Polsce. Wskazuję na cztery pola tej specyfiki, to jest na odrębność (a) teoretyczno-metodologiczną, (b) przedmiotową, (c) aplikacyjną oraz (d) organizacyjną. Integralną część rozważań stanowi próba stworzenia wstępnej bibliografii wrocławskiej szkoły systemów politycznych obejmującej – w aktualnej wersji – monografie, podręczniki, skrypty i raporty eksperckie.

Rozdział jest efektem realizacji projektu nr 2020/04/X/HS5/00012 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

DOI: 10.34616/145425

Wprowadzenie

Rok 2022 jest dla wrocławskich badaczy systemów politycznych podwójnie rocznicowy. Mija w nim bowiem 50 lat od utworzenia Zakładu Systemów Politycznych na Uniwersytecie Wrocławskim^[1], a także 30 lat od pierwszego wydania przełomowej pracy pt. „Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej” zredagowanej przez Andrzeja Antoszewskiego i Ryszarda Herbuta^[2]. Ukazanie się tej książki znamionowało swoisty „nowy początek” w myśleniu o dyscyplinie nauk o polityce (politologii) w kategoriach aideologicznych i ostateczne zerwanie z marksistowsko-leninowskim dogmatyzmem, w który w epoce Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uwikłana była w dużej mierze rzeczona dyscyplina. Praca A. Antoszewskiego, R. Herbuta i ich współpracowników^[3] stanowiła tym samym pierwszą próbę przeniesienia na polski grunt narzędzi teoretycznych i empirycznych z powodzeniem stosowanych od końca lat 60. w badaniach nad systemami politycznymi Europy Zachodniej. W efekcie tego wyznaczyła także określony model analizy aplikowany i rozwijany przez kolejne pokolenie badaczy systemów politycznych – nie tylko w ośrodku wrocławskim, ale i w Polsce oraz innych państwach Europy Środkowej i Wschodniej (zwłaszcza w Czechach).

14

Szkoła badawcza

Thomas S. Kuhn zauważył, że różne szkoły badawcze, od starożytności począwszy, różniły się od siebie nie tym, że ich przedstawiciele stosowali odrębne – czasem skrajnie odmienne – metodologie. Różnica ta zasadzała się raczej na niewspółmierności ich sposobów

[1] Zob. *Zakład Systemów Politycznych i Administracyjnych Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego*, <https://politologia.uni.wroc.pl/Struktura-instytutu/Zaklad-Systemow-Politycznych-i-Administracyjnych#>

[2] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992.

[3] Zespół autorski oprócz A. Antoszewskiego i R. Herbuta tworzyli Robert Alberki, Wiesława Jednaka i Jerzy Sommer.

widzenia (a zatem i rozumienia) świata oraz sposobów uprawiania nauki w tym świecie^[4]. W dużym uproszczeniu można stwierdzić, że T.S. Kuhn w konkurencji pomiędzy szkołami widział potencjał rozwoju kreatywnej przestrzeni, za jaką uznawał naukę^[5]. Uważał też, że w nauce istnieją szkoły, które podchodzą do tego samego przedmiotu badań z bardzo odmiennych punktów widzenia. Skutkuje to tym, że naukę charakteryzuje konkurencja, chociaż sami członkowie społeczności naukowej postrzegają zwykle siebie (i są postrzegani przez innych) jako osoby odpowiedzialne za realizację jednorodnych i wspólnych celów. Do takich wspólnie podzielanych przez naukowców celów T.S. Kuhn zaliczał między innymi kształcenie następców^[6].

Wysnuć można z tego wniosek, że jednym z najważniejszych wyznaczników odrębności szkoły staje się jej dążenie do **autoidentyfikacji paradygmatycznej** obejmujące przyjęcie za własne (i lepsze od innych) określonych teorii oraz metod prowadzenia badań. W pojęciu tym mieści się także stosunek do spuścizny poprzedników oraz zakres wpływu, jakiemu szkoły ulegają ze strony przedstawicieli innych szkół. Wyznacznikiem rozwoju szkół badawczych staje się coraz śmielsze odchodzenie od przyjmowanych dotychczas założeń i, w efekcie, ukształtowanie przez nie nowego oryginalnego paradygmatu^[7].

Warto jednak zwrócić uwagę i na to, że taką odrębność wypracowuje się, odpowiadając nie tylko na pytania, w jakich teoretycznych ramach i przy użyciu jakich metod badać, ale także na pytanie, co badać. Odrębność szkoły kształtuje tym samym także **wybór przedmiotu badań** (względnie – pola badawczego) przez osoby zainteresowane jego wspólną eksploracją i tworzące przez to załazek naukowej wspólnoty. Ważnym komponentem autonomizacji i dowodem upodmiotowienia danej szkoły badawczej staje się ponadto utylitarnie

[4] T.S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, wyd. 3, Chicago–London 1993, s. 4.

[5] Ibidem, s. 162–163.

[6] Ibidem, s. 177.

[7] Zob. szerzej: B. Chrząszcz, *Paradygmat według koncepcji Thomasa Samuela Kuhna. Analiza metodologicznoprawna*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”, t. 10, nr 1 (2021), s. 44 i n.

rozumiana użyteczność dla szeroko pojętego otoczenia społecznego. Polscy politolodzy w latach 90. XX wieku z rezerwą podchodzili do tego typu celów badawczo-rozwojowych, mając wciąż w pamięci polityczne uwikłanie dyscypliny w latach PRL. Tymczasem trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że:

szkoła badawcza nie tylko dostarcza niezbędnych narzędzi analitycznych (ram poznawczych), wpływając tym samym na wynik badań. W swej zinstytucjonalizowanej formie zapewnia również materialne zasoby, niezbędne do ich prowadzenia oraz zwiększa możliwość ich faktycznego oddziaływania na kształt życia politycznego w kraju^[8].

16 Ostatnim kryterium, które stanowi o specyfice szkoły badawczej, a które często jest w rozważaniach pomijane (być może uważane za nazbyt oczywiste), jest **aspekt organizacyjny**. Osoby tworzące szkołę badawczą zawsze bowiem rozwijają określony paradygmat „w ramach historycznie utrwalonej struktury połączeń interpersonalnych oraz zestawów dominujących norm i wartości”^[9]. W polskiej tradycji uniwersyteckiej autonomizację badań zapewniało w dużej mierze wyodrębnienie określonych jednostek organizacyjnych, takich jak zakład lub katedra, zajmujących się daną problematyką.

Biorąc to pod uwagę, przyjmuję, że odrębność szkoły badawczej zasadza się na jej autonomizacji i upodmiotowieniu w zakresie: (1) rozwoju paradygmatu, na który składają się: tradycja, teoria, metodologia i formacja następców; (2) wyboru oryginalnego przedmiotu badań lub pola badawczego; (3) uznania ze strony otoczenia społecznego i pełnienia funkcji usługodawczej na jego rzecz; (4) instytucjonalizacji organizacyjnej (w tym autonomii finansowej).

[8] M. Zieliński, *Kierunki rozwoju wrocławskiej szkoły politologicznej – polityczność czy postmodernizm*, [w:] B. Krzysztan, W. Ufel, M. Zieliński (red.), *Polityka/polityczność. Granice dyskursu*, Wrocław 2016, s. 73.

[9] Ibidem, s. 76.

1. Założenia paradygmatyczne wrocławskiej szkoły systemów politycznych

Zasadniczy rys historyczny analizowanej w niniejszym rozdziale wrocławskiej szkoły systemów politycznych dał już kilka lat temu Mateusz Zieliński. Zdawał się on wówczas utożsamiać „wrocławską politologię” z „wrocławską szkołą systemów politycznych”^[10]. Co do wyodrębnienia tej pierwszej zgłosić należałoby jednak poważne wątpliwości – głównie przez wzgląd na ogromne zróżnicowanie paradygmatyczne i przedmiotowe, jakie charakteryzuje obecnie prawie 100 naukowców afiliujących swoje publikacje przy Uniwersytecie Wrocławskim w dyscyplinie nauk o polityce i administracji (stan na koniec 2021 roku).

M. Zieliński usytuował genezę szkoły w obszarze studiów jurystycznych. Jego zdaniem instytucjonalizację szkoły zdynamizowało w 1969 roku powstanie Instytutu Nauk Politycznych^[11], a kolejnym krokiem na drodze do wyznaczenia specyfiki przedmiotu badań stało się wyodrębnienie trzy lata później Zakładu Systemów Politycznych zorientowanego na rozwój – spopularyzowanych wówczas w Stanach Zjednoczonych – ogólnej teorii systemów i funkcjonalizmu^[12]. Przełom polityczny w 1989 roku był istotną cezurą dla dyscypliny nauk o polityce w całym kraju, ale stanowił także ważny impuls w rozwoju samego Zakładu Systemów Politycznych na Uniwersytecie Wrocławskim. Grupa badaczy pod kierunkiem Andrzeja Antoszewskiego i Ryszarda Herbuta na początku lat 90., wciąż bazując na systemowym paradygmacie, wyznaczyła bowiem określony kierunek badań komparatystycznych nad demokratyzującymi się państwami.

[10] Ibidem.

[11] Instytut Nauk Politycznych został ustanowiony przez ówczesnego ministra oświaty i szkolnictwa wyższego na podstawie zarządzenia z dnia 17 kwietnia 1969 roku. Zob. S. Dąbrowski, *Nasze trzydziestolecie 1969–1999. Refleksje jubileuszowe*, [w:] K. Dziubka, T. Łoś-Nowak, K. Paszkiewicz (red.), *Politologia wrocławska. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wrocław 2000, s. 10–11.

[12] M. Zieliński, op. cit., s. 77.

Ogólna teoria systemów

Jak zauważał M. Zieliński (i jak udowadniam w rozdziale 2 niniejszego opracowania), przedstawiciele wrocławskiej szkoły systemów politycznych odeszli od cybernetycznego rozumienia kategorii systemu politycznego i skupili się na łączeniu elementów systemowych z neoinstytucjonalizmem:

Jej [omawianej szkoły – przyp. PŻ] cechą charakterystyczną pozostało jednak współbrzmienie teoretyczno-metodologiczne elementów funkcjonalizmu, wywodzących się z klasycznych analiz Talcotta Parsonsa i Gabriela Almonda oraz strukturalizmu, widocznych wyraźnie m.in. w pracach Anatola Rapoporta (...). Nachylenie funkcjonalne warunkowało rozwój badań nad działaniem układów instytucjonalnych w kontekście celów państwa demokratycznego (...), natomiast nachylenie strukturalne stało się podstawą dla badań porównawczych, zwłaszcza pomiędzy systemami politycznymi państw Europy Środkowo-Wschodniej^[13].

18

Odrębność badań wrocławskiej szkoły systemów politycznych od analiz przeprowadzanych w innych ośrodkach naukowych zaznaczyła się wyraźnie na początku lat 90. XX wieku. Jasno wyłożył ją A. Antoszewski, pisząc w 1992 roku o dwóch sposobach ujmowania demokracji traktowanej jako reżim polityczny: (1) w kategoriach instytucji i procedur; (2) w kategoriach wzorców zachowań obejmujących rywalizację i kooperację^[14]. Kierunek rozwoju szkoły wyznaczyło zatem skupienie uwagi na mechanizmach, a w późniejszych latach także na powoli stabilizujących się wzorcach rywalizacji i kooperacji politycznej, nie zaś na instytucjach i regułach stanowiących formalnoprawne ramy funkcjonowania poszczególnych systemów

[13] Ibidem, s. 78.

[14] A. Antoszewski, *Modele demokracji przedstawicielskiej*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 11.

politycznych^[15]. Konsekwencją tego założenia było to, że w dorobku szkoły zdecydowaną przewagą liczebną zyskały teksty poświęcone partiom politycznym w ujęciu komparatystycznym i funkcjonalnym, a nie w ujęciu instytucjonalnym^[16], a także teksty poświęcone elekcjom analizowanym przy wykorzystaniu danych i indeksów empirycznych, a nie metodą historycznej (chronologicznej) rekonstrukcji faktów^[17].

Z czasem adaptacja teorii komparatystycznych (ang. *comparative politics*) oraz narzędzi metodologicznych, rozwijanych w Europie Zachodniej od końca lat 60., do analiz systemów politycznych (a przede wszystkim ich subsystemów partyjnych) Polski oraz pozostałych państw Europy Środkowej i Wschodniej stała się kolejnym wyznacznikiem wrocławskiej szkoły systemowej. Pierwsze prace A. Antoszewskiego oraz R. Herbuta z lat 90. stanowiły próbę zmierzenia się z tą problematyką (jeszcze przy wykorzystaniu danych z Europy Zachodniej) i przeniesienia jej na grunt polskiej politologii^[18]. Ten etap rozwoju szkoły został uwieńczony kanonicznymi pracami stanowiącymi do dziś punkt odniesienia dla badaczy systemów politycznych – książkami „Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza” (trzy wydania: pierwsze z 1997 i ostatnie z 2008 roku)^[19] oraz „Systemy polityczne współczesnego świata” (wydanie z 2001 roku)^[20]. W kolejnych latach twórczo rozwinięto ten komparatystyczny nurt badań^[21].

- [15] A. Antoszewski (red.), *Ewolucja polskiego systemu politycznego po 1989 roku w świetle komparatystycznej teorii polityki*, Wrocław 1994; A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Polityka w Polsce w latach 90. Wybrane problemy*, Wrocław 1998; A. Antoszewski (red.), *Demokratyzacja w III Rzeczypospolitej*, Wrocław 2002.
- [16] R. Herbut, W. Jednaka, *Systemy partyjne*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 91–134.
- [17] A. Antoszewski, *Wybory parlamentarne 1993*, Wrocław 1993; Idem, *System wyborczy i wybory parlamentarne po 1989 roku*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Polityka w Polsce w latach 90. Wybrane problemy*, Wrocław 1998, s. 73–94.
- [18] A. Antoszewski, R. Herbut, *Socjaldemokracja w Europie Zachodniej. Studium porównawcze*, Wrocław 1995; R. Herbut, *Systemy partyjne w Europie Zachodniej. Ciągłość i zmiana*, Wrocław 1996.
- [19] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, Wrocław 1997 (wyd. 1 i 2), 2008 (wyd. 3 zmienione).
- [20] A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2001.
- [21] A. Antoszewski (red.), *Systemy polityczne Europy Środkowej i Wschodniej. Perspektywa porównawcza*, Wrocław 2006; A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne*

Teoria demokracji i podziału władz

Istotnym komponentem teoretycznym wrocławskiej szkoły systemów politycznych stały się rozważania poświęcone demokracji i jej różnym wymiarom (zob. rozdz. 3). W pierwszych pracach przywoływano głównie koncepcję różnic między demokracjami westminsterskimi i konsensualnymi Arenda Lijpharta, a także model poliarchii Roberta Dahla^[22]. Próbowano też dokonywać określonych typologizacji i wskazywać na różnice między demokracjami skonsolidowanymi i nieskonsolidowanymi^[23]. W dobie odwrotu od demokracji, który stał się udziałem wielu państw europejskich w drugiej dekadzie XXI wieku, coraz więcej miejsca poświęcano też jej dysfunkcjom oraz możliwościom ulepszeń^[24].

Do rozważań teoretycznych w tym nurcie należy także zaliczyć wskazanie instytucjonalnych uwarunkowań procesu decyzyjnego w systemach demokratycznych. W odróżnieniu od innych szkół wrocławscy badacze zwracają uwagę nie na prawnodogmatyczny aspekt tych uwarunkowań, ale na realne pola współpracy i rywalizacji, jakie ramy prawne sankcjonują. Chodzi głównie o rozważania nad: (1) optymalną z punktu widzenia funkcjonalności systemu formą rządów (reżimem politycznym), (2) strukturą parlamentu (unikameralizm/ /bikameralizm, liczebność, sposób wyboru, długość kadencji) oraz jego funkcjonalnością, (3) teoretycznymi przesłankami kwalifikacji koalicji i gabinetów^[25]. Ważnym elementem tych rozważań pozostawały kwestie

---

współczesnej Europy, Warszawa 2006; A. Antoszewski, *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*, Toruń 2009; A. Antoszewski, A. Kolodii, K. Kowalczyk (red.), *Transformacja w Polsce i na Ukrainie. Wybrane aspekty*, Wrocław 2010; R. Herbut, W. Bałuk (red.), *Transformacja systemów politycznych państw obszaru byłego Związku Radzieckiego*, Wrocław 2010.

[22] A. Antoszewski, *Modele demokracji przedstawicielskiej...*, s. 13–25.

[23] A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata...*, s. 23–34.

[24] R. Wiszniowski (red.), *Challenges to Representative Democracy. A European Perspective*, Frankfurt a. M. et al. 2015; A. Antoszewski, *Współczesne teorie demokracji*, Warszawa 2016; Idem, *Kryzys wyborów czy kryzys demokracji liberalnej?*, Toruń 2017.

[25] A. Antoszewski, *Instytucjonalne uwarunkowania procesu decyzyjnego*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 201–241.

wyboru modelu instytucjonalnego w procesie tranzycji demokratycznej oraz – w szerszym ujęciu – demokratyzacji i liberalizacji systemu rozumianych w kategoriach zmiany politycznej^[26] i gospodarczej^[27].

Teoria partii politycznych

W dorobku wrocławskiej szkoły systemów politycznych znalazły się istotne prace o charakterze teoretycznym rekapitulujące i rozwijające teorie najbardziej uznanych światowych politologów zajmujących się problematyką partii i systemów partyjnych. Poszczególne komponenty teorii były rekonstruowane sukcesywnie już począwszy od lat 90. R. Herbut przywoływał definicje partii politycznych takich uczonych, jak Giovanni Sartori, Kenneth Janda, Jan-Erik Lane i Svante Ersson oraz Mogens N. Pedersen. Rekonstruował także – za Angelo Panebianco – wymiary instytucjonalizacji partii oraz – za Otto Kirchheimerem – koncepcję ich modeli^[28]. Teoretyczne preliminaria dotyczące partii i systemów partyjnych pomieszczono także w tomie, który w 2000 roku zredagowała Wiesława Jednaka^[29].

Swoją finalizację rozważania na ten temat znalazły w rozprawie R. Herbuta opublikowanej w 2002 roku. Autor zwracał w niej uwagę na kluczowe, z punktu widzenia funkcjonalności systemów demokratycznych, kwestie związane z teorią i praktyką działania partii politycznych; rekonstruował ich historyczne oraz współczesne modele (model partii kadrowej, masowej i wyborczej),

[26] A. Antoszewski, *Erozja systemu politycznego PRL w latach osiemdziesiątych. Studium procesu*, Wrocław 1992; A. Antoszewski, R. Herbut, W. Jednaka, *Partie i system partyjny w Polsce. Pierwsza faza przejścia ku demokracji*, Wrocław 1993, zwił. rozdz. 1; R. Herbut, *Proces demokratyzacji systemu politycznego – warunki i ograniczenia*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Polityka w Polsce w latach 90. Wybrane problemy*, Wrocław 1998, s. 7–23; A. Antoszewski, *Polska scena polityczna: system czy chaos?*, Bydgoszcz 2002.

[27] L. Habuda, *Od PRL do Trzeciej Rzeczypospolitej i dalej... Liberalna demokracja i wolnorynkowa gospodarka. Dlaczego i jak?*, Toruń 2007.

[28] R. Herbut, *Partie polityczne*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 50–90.

[29] W. Jednaka (red.), *Wstęp do teorii partii i systemów partyjnych*, Poznań–Wrocław 2000.

wymiary instytucjonalizacji, a także najważniejsze funkcje^[30]. W tym kontekście należy też wspomnieć o rozwijanej we wrocławskiej szkole systemów politycznych koncepcji podziałów socjopolitycznych (*cleavages*) traktowanych – za Stefano Bartolinim i Peterem Mairem – jako ogniwo pośredniczące pomiędzy strukturą społeczną a układem politycznym^[31]. Bazowano w tym nurcie teoretycznym głównie na koncepcji Seymora Lipseta i Steina Rokkana, dowodząc jednakże, że ich hipoteza o zamrożeniu systemów partyjnych jest od lat 90. trudna do obrony^[32]. Przyjęto także, że pojęcie *cleavages* słabo koresponduje z rzeczywistością polityczną Europy Środkowej i Wschodniej. Próbowano odwoływać się do pomiaru zachowań wyborczych – lub szerzej rzecz ujmując – do zmiany społecznej orientacji systemu partyjnego (mierzonej głównie za pomocą indeksu Alforda), ale żaden przedstawiciel szkoły nie przeprowadził w tym nurcie własnych badań empirycznych. Przywoływano jednak w tym kontekście dane zgromadzone przez zachodnioeuropejskich badaczy^[33].

Dopełnieniem rozważań nad relewancją partii politycznych była konceptualizacja pojęcia partii małych, z którym mierzono się od początku lat 90.^[34], a które ostatecznie stało się kanwą rozważań rozprawy habilitacyjnej Piotra Suli opublikowanej w 2016 roku^[35].

[30] R. Herbut, *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wrocław 2002.

[31] R. Herbut, *Podziały społeczne politycznie doniosłe (cleavages) w Europie Zachodniej*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 30.

[32] Ibidem, s. 36. Zob. także: Idem, *Systemy partyjne w Europie Zachodniej – ciągłość i zmiana. Studium porównawcze*, Wrocław 1995, s. 78 i n.

[33] W. Jednaka, *Proces kształtowania się systemu partyjnego w Polsce po 1989 r.*, Wrocław 1995, s. 33–34 i 51.

[34] R. Herbut, W. Jednaka, *Systemy partyjne*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 97–105; R. Herbut, *Systemy partyjne w Europie Zachodniej...*, s. 179–188.

[35] P. Sula, *Partie małe w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1989–2016*, Kraków 2018.

2. Przedmiot badań wrocławskiej szkoły systemów politycznych

Osią rozważań w większości prac autorów wrocławskiej szkoły systemów politycznych stały się **rywalizacja polityczna**^[36] oraz jej wymiary. Mogło to wynikać z przekonania, jakie wprost wyrażał A. Antoszewski po ponad dekadzie od początków transformacji, jakoby to nie rekonstrukcja instytucji stanowiła problem ustrojowy dla państw wchodzących na ścieżkę demokratyzacji, ale właśnie stabilizacja wzorców rywalizacji politycznej. Zdaniem wrocławskiego badacza z tą pierwszą kwestią (odbudowy instytucji, takich jak partie polityczne, organy administracji publicznej czy nawet komisje organizujące wybory) państwa doświadczające transformacji demokratycznej w ostatniej dekadzie XX wieku w Europie Środkowej i Wschodniej poradziły sobie całkiem nieźle. Barrierami w konsolidowaniu demokracji okazały się natomiast zachowania aktorów politycznych, którzy nie potrafili zaakceptować nowych reguł demokratycznej i rywalizacyjnej gry^[37].

Analiza trajektorii rozwoju systemów politycznych Europy Środkowej i Wschodniej w kolejnych dwóch dekadach XXI wieku zasadniczo wzmacnia tę argumentację. Opór instytucji niezależnej władzy sądowniczej, organów samorządu terytorialnego czy organizacji sektora pozarządowego wciąż stanowi istotną przeszkodę na ścieżce odwrotu od demokracji, na jaką wkroczyły w ostatnich latach Węgry, Polska, Serbia czy – w nieco łagodniejszej, ale i tak

[36] Część badaczy wrocławskiej szkoły systemów politycznych posługuje się terminem: „rywalizacja i kooperacja polityczna”, zwracając uwagę na dwie strony interakcji między podmiotami polityki dążącymi do urzeczywistnienia swoich celów. Natomiast inna część, przyjmując nie wprost agoniczną koncepcję polityki, posługuje się wyłącznie terminem „rywalizacja polityczna”, zakładając, że realizacja interesu własnego w polityce zawsze wiąże się z brakiem realizacji interesu przeciwnego. Kooperacja polityczna jest w tym ujęciu zaledwie funkcją rywalizacji pozwalającą osiągać cele operacyjne, ale niebędącą w polityce celem samym w sobie. W dalszej części rozdziału konsekwentnie używam wyłącznie sformułowania „rywalizacja”.

[37] A. Antoszewski, *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*, Wrocław 2004, s. 8. Zob. także: idem, *Barriere konsolidacji demokracji w Polsce*, „Forum Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości”, t. III, z. 1 (2001), s. 211–240.

zakwestionowanej w wyborach z 2021 i 2022 roku, formie – Czechy i Słowenia^[38]. Z kolei zachowania liderów partii politycznych kwestionujących reguły liberalnej demokracji obliczone były i są na możliwie pełne zamknięcie przestrzeni rywalizacji politycznej poprzez wykorzystanie dostępnych w systemie demokratycznym środków, takich jak przejęcie kontroli nad mediami publicznymi i prywatnymi, pozbawienie władzy sądowniczej atrybutów niezależności i niezawisłości czy rekonstrukcja systemu wyborczego premiująca nadmiernie partię władzy^[39].

Rywalizacja polityczna na arenie wyborczej

Badacze wrocławskiej szkoły systemów politycznych nigdy na dobrą sprawę nie podjęli się statycznych analiz elekcji parlamentarnych i prezydenckich, polegających na (1) nakreśleniu formalnoprawnych reguł przeprowadzania wyborów, (2) prezentacji partii politycznych oraz ich programów wyborczych, (3) chronologicznej analizie najważniejszych wydarzeń kampanii wyborczej oraz (4) prezentacji wyników wyborów (z ewentualnym suplementem w postaci informacji, w jakiej konfiguracji partyjnej stworzono nowy rząd). Świadomość zwiększającego się znaczenia strategii politycznych i marketingu politycznego, a także coraz popularniejszych narzędzi metod empirycznych (w tym indeksów zmian systemu partyjnego), skłaniały natomiast badaczy do zdecydowanie bardziej dynamicznego ujęcia tej problematyki^[40].

[38] Freedom House, *Nation in Transit 2021. The Antidemocratic Turn*, s. 2–3.

[39] Por. A. Ágh, *Declining Democracy in East-Central Europe. The Divide in the EU and Emerging Hard Populism*, Cheltenham–Northampton 2019; I. Krastev, *What's Wrong with East-Central Europe? Liberalism's Failure to Deliver*, „Journal of Democracy”, nr 1, t. 7 (2016), s. 35–39.

[40] Różnice zauważyć można w rozdziałach pomieszczonych w monografii: A. Antoszewski et al. (red.), *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*, Wrocław 2003. A. Antoszewski, R. Herbut i J. Sroka wykorzystują w niej podstawowe indeksy i kategorie zmiany systemu partyjnego (takie jak chwiejność wyborcza czy rywalizacyjność systemów), podczas gdy pozostali autorzy większą uwagę zwracają na chronologiczną deskrypcję aktywności partii politycznych w kolejnych cyklach wyborczych.

Nachylenie w kierunku dynamicznych analiz wyborczych dawało się zauważyć od początku lat 90., przy czym stopniowej ewolucji ulegał zarówno model badań systemowopartyjnych, jak i marketingowych. W obu przypadkach rozwój metodologiczny wiązał się z upowszechnieniem coraz nowocześniejszych narzędzi analizy, a cele badawcze w postaci deskrypcji (zwłaszcza formalnoprawnej) warunków, w jakich podmioty polityczne rywalizują ze sobą na rynku wyborczym oraz na arenie parlamentarnej, zaczął być wypierany przez próby wyjaśnienia zjawisk i uchwycenia tendencji zmian w dłuższych okresach funkcjonowania systemów partyjnych^[41].

Od pierwszych lat demokratycznej transformacji badacze wrocławskiej szkoły systemów politycznych bardzo dużą uwagę przywiązywali do mechanizmów rywalizacji wyborczej na poziomie lokalnym i regionalnym. Początkowo prace w tym zakresie miały wymiar głównie edukacyjny i prezentujący wybrane rozwiązania Europy Zachodniej warte przeniesienia na grunt polski (pisały o tym przede wszystkim Halina Lisicka i Ewa Nowacka^[42]). Po wprowadzeniu reformy samorządowej oraz instytucjonalizacji organów samorządu terytorialnego głównym celem badawczym stało się zweryfikowanie tego, jak w praktyce działa „demokracja lokalna” i na jakie bariery napotyka jej rozwój. Zespoły badawcze zrealizowały w tym obszarze wiele projektów finansowanych najpierw przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Komitet Badań Naukowych, następnie zaś – przez Narodowe Centrum Nauki i zagraniczne agencje grantowe (zob. tab. w aneksie do niniejszego rozdziału). Efektem tych studiów były pogłębione analizy wyborów radnych do rad gmin^[43],

[41] Por. np. P. Barczyszyn-Madziarz, P. Żukiewicz (red.), *Gender and LGBTQ Issues and Election Processes. Global and Local Contexts*, London–New York 2022.

[42] H. Lisicka (red.), *Dlaczego i jak uczestniczyć w wyborach samorządowych?*, Wrocław 1994; E. Nowacka, *Reformy samorządu terytorialnego w Polsce, Wielkiej Brytanii i USA*, Poznań 2002.

[43] R. Alberski et al., *Wybory do rad gmin na Dolnym Śląsku (1990–1998)*, Wrocław 2001; Eidem, *Wybory samorządowe do rad gmin w 2002 roku w województwie dolnośląskim*, Wrocław 2003.

prezydentów miast^[44], radnych do sejmików województw^[45] czy prace poświęcone konkretnym wyborom samorządowym^[46]. Nawet analizy wyborów do Parlamentu Europejskiego zespół wrocławskich politologów przeprowadzał, biorąc pod uwagę przede wszystkim regionalną perspektywę okręgu wyborczego^[47].

Na przełomie ostatniej dekady XX i pierwszej dekady XXI wieku dominantą szkoły stał się nurt „marketingowy”. W szerokim znaczeniu obejmował on badania nad systemowymi uwarunkowaniami kampanii wyborczych, sposobami kreowania wizerunku politycznego oraz zachowaniami elektoratu. Badania marketingowe i analizy zachowań wyborczych prowadzono w odniesieniu do różnego typu elekcji: parlamentarnych, prezydenckich oraz lokalnych i regionalnych. Do najczęściej cytowanych prac nurtu marketingowego wrocławskiej szkoły systemów politycznych należą opracowania Roberta Wiszniowskiego, który badał kampanie wyborcze w systemach prezydenckich oraz semiprezydenckich^[48], oraz Marzeny Cichosz, która analizowała mechanizmy kreowania wizerunku politycznego na przykładzie polskich elekcji prezydenckich^[49]. Tradycję tę kontynuuje obecnie między innymi Kamil Glinka, skupiając się przede wszystkim na marketingowych aspektach

[44] D. Skrzypiński (red.), *Rywalizacja o prezydenturę w miastach Dolnego Śląska*, Wrocław 2012.

[45] R. Alberski, M. Cichosz, Ł. Tomczak (red.), *Wybory do sejmików województw w 2006 roku*, Wrocław 2010; R. Alberski, M. Cichosz, K. Kobielska (red.), *Gra o regiony. Wybory do sejmików województw w 2010 r.*, Wrocław 2013; R. Alberski, M. Cichosz (red.), *Gra o regiony 2014. Wybory do sejmików województw*, Wrocław 2017; R. Alberski, M. Cichosz (red.), *Gra o regiony 2018. Wybory do sejmików województw*, Wrocław 2020.

[46] R. Alberski (red.), *Wybory samorządowe na Dolnym Śląsku w 2006 roku. Wzorce rywalizacji w lokalnych systemach politycznych*, Wrocław 2008.

[47] A. Antoszewski (red.), *Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2004 r. na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie*, Wrocław 2006; R. Alberski, R. Solarz (red.), *Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku w okręgu dolnośląsko-opolskim. Uwarunkowania kształtowania strategii wyborczych*, Wrocław 2011.

[48] R. Wiszniowski, *Marketing wyborczy. Studium kampanii wyborczych w systemach prezydenckich i semiprezydenckich (Finlandia, Francja, Polska, Stany Zjednoczone)*, Warszawa–Wrocław 2000.

[49] M. Cichosz, *(Auto)kreacja wizerunku polityka na przykładzie wyborów prezydenckich w III RP*, Toruń 2004.

rywalizacji na poziomie lokalnym^[50]. Co szczególnie istotne, badania nad marketingiem i wizerunkiem politycznym prowadzono w ścisłej współpracy z innymi zakładami Instytutu Politologii^[51] oraz innymi politologicznymi ośrodkami akademickimi^[52] – zwłaszcza z ośrodkiem kieleckim^[53].

Rywalizacja polityczna na arenie parlamentarnej

Analizy rywalizacji na arenie wyborczej przez długi czas dominowały we wrocławskiej szkole systemów politycznych. Zdecydowanie mniej miejsca wrocławscy badacze poświęcili natomiast rywalizacji na arenie parlamentarnej. Przez długi czas jedynymi miernikami, na które zwracano uwagę w kontekście tej ostatniej, były indeksy efektywnej liczby partii oraz frakcjonalizacji mierzone właśnie w odniesieniu do tej areny^[54], oraz indeks proporcjonalności wyborów mierzący, na ile system wyborczy deformował rezultaty elekcji w procesie alokacji mandatów, sprzyjając określonym podmiotom lub je dyskryminując.

Znamienne, że w pierwszej połowie lat 90. zarówno A. Antoszewski i R. Herbut, jak i W. Jednaka rywalizację na arenach parlamentarnej

[50] K. Glinka, *Polityka miejska w marketingu prezydentów największych miast Dolnego Śląska*, Toruń 2020; K. Glinka, B. Nitschke-Szram (red.), *Komunikowanie na poziomie samorządu terytorialnego*, Zielona Góra 2012; Eidem (red.), *Promocja i rywalizacja na poziomie samorządu terytorialnego*, Zielona Góra 2012.

[51] Por. A. W. Jabłoński, L. Sobkowiak (red.), *Marketing polityczny w teorii i praktyce*, Wrocław 2009.

[52] Zob. M. Cichosz, D. Skrzypiński (red.), *Segmentacja, targeting, pozycjonowanie na rynku politycznym*, Wrocław 2014; D. Skrzypiński (red.), *Wybrane społeczne i polityczne aspekty wyborów w Polsce w latach 2014–2015*, Wrocław 2017.

[53] Efekty tej współpracy zostały pomieszczone w następujących tomach: A. Kasińska-Metryka, R. Wiszniowski (red.), *Marketing polityczny. Doświadczenia polskie*, Toruń 2012; Eidem (red.), *Krzyż marketingu politycznego*, Toruń 2013; Eidem (red.), *Marketing polityczny w gorsecie mediów*, Toruń 2014; A. Kasińska-Metryka, R. Wiszniowski, M. Malendowska (red.), *Od marketingu samorządowego do prezydenckiego*, Kielce 2015; Eidem (red.), *Ideowe i pragmatyczne uwarunkowania marketingu politycznego*, Kielce 2016.

[54] Por. R. Herbut, W. Jednaka, *Systemy partyjne*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 95 i 97.

i gabinetowej analizowali łącznie^[55]. Podobnie w późniejszych pracach zbiorowych dotyczących rywalizacji na poziomie lokalnym i regionalnym analiza aren parlamentarnych stanowiła zaledwie tło dla rozważań poprzedzających analizy rynku wyborczego i areny gabinetowej (w ramach tej ostatniej – przetargów dotyczących wyboru zarządu województw).

Dopiero w ostatnich latach zespół pod kierunkiem A. Antoszewskiego zdecydowanie więcej uwagi poświęcił analizie systemów partyjnych na poziomie parlamentarnym i zmianom, jakie zachodzą na nim pomiędzy elekcjami parlamentarnymi. Znalazło to swój wyraz w rozwoju koncepcji chwiejności parlamentarnej, obejmującej takie zjawiska jak transfery (przepływy) międzypartyjne parlamentarzystów oraz wygaszenia i zastąpienia mandatów parlamentarnych w trakcie kadencji parlamentów^[56]. W ostatniej analizie wyborów do sejmiku województwa dolnośląskiego po raz pierwszy dołączono ten komponent do rozważań nad regionalnymi scenami politycznymi^[57].

28

Rywalizacja polityczna na arenie gabinetowej

Badania nad rywalizacją na arenie gabinetowej badacze wrocławskiej szkoły systemów politycznych prowadzili w kilku metodologicznych „odsłonach”. Klasyczne ujęcie tej problematyki zaproponowała w swojej rozprawie habilitacyjnej W. Jednaka^[58]. Autorka nie poprzestała jednak na ugruntowanym w Polsce podejściu historyczno-

[55] W. Jednaka, *Proces kształtowania się systemu partyjnego w Polsce po 1989 r.*, Wrocław 1995, s. 136.

[56] P. Żukiewicz, *Gender and post-election intraparlimentary volatility in East Central Europe. Comparing Czech, Lithuanian, and Polish parliaments*, [w:] P. Barczyszyn-Madziarz, P. Żukiewicz (red.), *Gender and LGBTQ Issues and Election Processes. Global and Local Contexts*, London–New York 2022, s. 38–57.

[57] Idem, *Prawo i samorządność (bezpartyjna). Wybory do sejmiku województwa dolnośląskiego*, [w:] R. Alberski, M. Cichosz (red.), *Gra o regiony 2018. Wybory do sejmików województw*, Wrocław 2020, s. 12–15.

[58] W. Jednaka, *Gabinety koalicyjne w III RP*, Wrocław 2004. Zob. także przyczynek do badań nad koalicjami w: Eadem, *Proces tworzenia gabinetów koalicyjnych w latach 1989–2001 i ich funkcje polityczne*, [w:] A. Antoszewski (red.), *Demokratyzacja w III Rzeczypospolitej*, Wrocław 2002, s. 119–136.

-chronologicznym, ale skonfrontowała zgromadzone przez siebie dane z ustaleniami zachodnioeuropejskich badaczy, dokonując pomiaru i agregacji takich mierników, jak: czas formowania gabinetów koalicyjnych, liczba mandatów parlamentarnych w podziale na ugrupowania opozycyjne i rządzące pozwalająca na ustalenie typu tworzonych gabinetów, trwałość gabinetów koalicyjnych mierzona w dniach i miesiącach czy zawartość umów koalicyjnych w podziale na kwestie proceduralne, programowe i personalne^[59].

Badania nad koalicjami w empirycznym ujęciu kontynuowała Joanna Kozierska, która analizowała konsekwencje współrzędzenia koalicyjnego dla partii tworzących gabinety i w ten sposób szacowała wyborcze koszty takich rządów. Badaczka dowiodła między innymi, że w Europie Środkowej ugrupowania dopełniające koalicję (*junior partners*) w ponad połowie przypadków ponoszą najwyższy koszt rządzenia koalicyjnego, w ogóle nie dostając się do parlamentów kolejnych kadencji^[60]. W ostatnich latach przedstawiciele szkoły – Katarzyna Domagała, Mateusz Zieliński i Przemysław Żukiewicz – zaczęli prowadzić badania nad polityką koalicyjną, wykorzystując do tego metodę analizy sieci społecznych (*social network analysis* – SNA). Jakkolwiek nie we wszystkich przypadkach okazała się ona możliwa do zaaplikowania, w trakcie badań wykazano także inne jej ograniczenia^[61], to pozwoliła ona na pogłębioną rekonstrukcję negocjacji koalicyjnych w Polsce^[62], Wielkiej Brytanii, Kanadzie i Nowej Zelandii^[63].

[59] W. Jednaka, *Gabinety koalicyjne w III RP...*, zwłaszcza rozdz. V.

[60] J. Kozierska, *Wyborcze koszty rządzenia koalicyjnego w Europie Środkowej*, Wrocław 2013, s. 112.

[61] P. Żukiewicz, M. Zieliński, K. Domagała, *Social Network Analysis as a research method in political science. An attempt to use it in coalition research*, „Przegląd Politologiczny”, nr 4 (2018), s. 39–50.

[62] M. Banaś, M. Zieliński, *Formowanie koalicji gabinetowych w perspektywie sieciowej. Studium przypadku sojuszu PO–PSL z 2007 roku*, Wrocław 2015.

[63] A. Antoszewski et al., *Formation of Government Coalition in Westminster Democracies. Towards a Network Approach*, Peter Lang, Berlin 2020; P. Żukiewicz, *Koalicje w systemie politycznym Nowej Zelandii: od klasycznych do sieciowych porozumień*, Wrocław 2020.

Pozostałe instytucjonalne areny rywalizacji politycznej

Badacze wrocławskiej szkoły systemów politycznych zwracali uwagę nie tylko na formalnoprawny, ale i faktyczny układ równoważących się – przynajmniej wedle założeń koncepcji *checks and balances* – władz: ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Przyjmowali tym samym *implicite*, że rywalizacja polityczna toczy się nie tylko pomiędzy podmiotami politycznymi konkurującymi o władzę, ale też pomiędzy podmiotami władzy politycznej konkurującymi o kompetencje oraz zasoby gwarantujące przewagę w instytucjonalnym i – co może nawet ważniejsze – faktycznym układzie sił.

Badacze prawa konstytucyjnego i systemów politycznych za oczywiste uważali to, że w takiej rywalizacji uczestniczą parlamenty oraz poszczególne segmenty władzy wykonawczej: rządy (gabinety) oraz głowy państw (z reguły prezydenci). Tym zagadnieniom były poświęcone dwie prace awansowe Przemysława Żukiewicza^[64]. Do czasu kryzysu demokracji, zapoczątkowanego w niektórych państwach regionu Europy Środkowej i Wschodniej poważnymi kryzysami konstytucyjnymi, za nie tak oczywiste uważano zaangażowanie w rywalizację polityczną władzy sądowniczej, uznając ją za władzę „neutralną”. Dwie monografie habilitacyjne przygotowane już pod koniec pierwszej dekady XXI wieku przez przedstawicieli wrocławskiej szkoły systemów politycznych, Dariusza Skrzypińskiego^[65] i Roberta Alberskiego^[66], dostarczyły wielu argumentów kwestionujących to przekonanie.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej spowodowała także naturalny wzrost zainteresowania układem instytucjonalnym oraz mechanizmami politycznymi warunkującymi skuteczność prowadzenia

[64] Idem, *Przywódtwo prezydenckie w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Analiza porównawcza*, Toruń 2013; Idem, *Pozycja ustrojowa rządu w państwach postjugosłowiańskich. Analiza prawnoporównawcza*, Wrocław 2017.

[65] D. Skrzypiński, *Władza sądownicza w procesie transformacji polskiego systemu politycznego. Studium politologiczne*, Wrocław 2009.

[66] R. Alberski, *Trybunał Konstytucyjny w polskich systemach politycznych*, Wrocław 2010.

działalności politycznej na poziomie ponadnarodowym^[67]. Pierwsze opracowania zbiorowe badaczy skupionych wokół wrocławskiej szkoły systemów politycznych w tym nurcie dotyczyły przede wszystkim „rozpoznania” tej problematyki w kontekście szans i zagrożeń, jakie mogą płynąć dla Polski po jej dołączeniu do UE^[68]. W swojej rozprawie habilitacyjnej Robert Wiszniowski jako pierwszy zaprezentował holistyczne ujęcie rywalizacji politycznej na arenie wyborczej do Parlamentu Europejskiego, popularyzując w dyskursie naukowym pojęcie europejskiej przestrzeni politycznej, rekonstruując instytucjonalny wymiar europejskiej rywalizacji wyborczej oraz charakteryzując zachowania elektoratu w wyborach do Parlamentu Europejskiego^[69].

Obecnie badania nad wielopoziomową rywalizacją polityczną, w której udział biorą także podmioty Unii Europejskiej, prowadzi przede wszystkim Karolina Borońska-Hryniewiecka. Początkowo badaczka zwracała uwagę na aspekt wielopoziomowego zarządzania, które charakteryzowało działania aktorów politycznych na poziomie regionalnym^[70]. W opublikowanej w 2021 roku rozprawie habilitacyjnej autorka położyła z kolei nacisk na rolę parlamentów narodowych w systemie politycznym UE. Zwróciła uwagę na problem deficytu demokratycznego UE, funkcję parlamentów narodowych jako „graczy na wielu arenach” oraz opracowała oryginalną ramę analityczną do zbadania aktywności parlamentów na arenie europejskiej^[71] (zob. też szerzej rozdz. 4).

[67] Por. współpracę na tym polu badaczek wywodzących się ze szkoły systemów politycznych oraz subdyscypliny stosunków międzynarodowych: A. Florczak, A. Lisowska, *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, Wrocław 2014.

[68] R. Herbut (red.), *Polska a Unia Europejska – proces przystosowania do „Wspólnej” Europy. Stan i perspektywy*, Wrocław 1999; M. Cichosz, J. Sroka, K. Zamorska (red.), *Konsekwencje poszerzenia Unii Europejskiej dla Europy Środkowej i Wschodniej*, Warszawa 2004; R. Wiszniowski (red.), *Administracja i polityka. Europejska administracja publiczna*, Wrocław 2005.

[69] R. Wiszniowski, *Europejska przestrzeń polityczna. Zachowania elektoratu w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, Wrocław 2008. Zob. też późniejszą pracę: A. Pacześniak, R. Wiszniowski (red.), *Europejska scena partyjna i jej aktorzy*, Toruń 2014.

[70] K. Borońska-Hryniewiecka, *Multilevel Governance and Regional Empowerment. The Basque Country in the European Union*, Reno 2016.

[71] Eadem, *Parlamenty narodowe w systemie politycznym Unii Europejskiej. Role, ambicje i ograniczenia*, Warszawa 2021.

Już we fragmencie poświęconym rywalizacji na arenie wyborczej podkreślałem, że reprezentanci wrocławskiej szkoły systemów politycznych przeprowadzili liczne badania dotyczące lokalnego i regionalnego wymiaru tej rywalizacji. Analizy te uwzględniały przede wszystkim aktywność podmiotów politycznych ubiegających się o władzę w gminach, miastach i województwach. Tymczasem od lat 90. dzięki wysiłkom badawczym szkoły wydano także wiele publikacji ukazujących organy samorządu terytorialnego w szerszym ujęciu systemowopolitycznym i ustrojowym, zwracając uwagę na osie rywalizacji rysujące się pomiędzy administracją centralną a regionalną/lokalną oraz na rozbieżne interesy polityczne na obu poziomach^[72]. Badania te prowadziła głównie E. Nowacka^[73]. Napięciom między centrum a regionami jedną ze swoich książek poświęcił też R. Wiszniowski^[74]. Z kolei ostatnie rozważania K. Glinki oscylują wokół problematyki podmiotów kształtujących polityki miejskie i zarządzających metropoliami^[75].

Wyodrębnienie się ze struktury Zakładu Systemów Politycznych w 1997 roku Zakładu Administracji i Służb Publicznych zintensyfikowało także badania nad administracją publiczną postrzeganą w kategoriach podmiotu politycznego uczestniczącego w rywalizacji politycznej^[76]. Było to zgodne z amerykańską tradycją postrzegania administracji jako integralnego elementu układu politycznego,

[72] Zob. np. w perspektywie historycznej: M. Madej, *Polska Partia Robotnicza na Dolnym Śląsku w okresie kształtowania systemu politycznego Polski Ludowej*, Toruń 2019.

[73] E. Nowacka, *Samorząd terytorialny w systemie władzy publicznej w Polsce. Studium politycznoprawne*, Wrocław 1993; eadem, *Samorząd terytorialny w administracji publicznej*, Warszawa 1997; eadem, *Samorząd terytorialny w ustroju państwowym*, Warszawa 2003; eadem, *Polski samorząd terytorialny*, Warszawa 2005 (wyd. 1), 2006 (wyd. 2); eadem, *Samorząd terytorialny jako forma decentralizacji administracji publicznej*, Warszawa 2010; eadem, *Władza samorządu lokalnego*, Warszawa 2012.

[74] R. Wiszniowski, *Przełomy państwa współczesnego. Przypadek Szkocji i Katalonii*, Warszawa 2013.

[75] K. Glinka (red.), *Urban policy system in the strategic perspective: from V4 to Ukraine*, Berlin 2020.

[76] E. Ganowicz, A. Lisowska (red.), *Współczesne państwo. Idee i rozwiązania instytucjonalne*, Toruń 2012.

choć badacze polscy zwracali uwagę na rozmaite wzorce umiejscowienia służby cywilnej w strukturze państwa – także takie, które gwarantować miały funkcjonariuszom tej służby duży zakres autonomii i niezależności od działań polityków. Szczególnie ważne w tym kontekście okazały się prace współredagowane przez Iwonę Macek i Andrzeja Ferensa^[77].

Istotnym nurtem badań reprezentantów wrocławskiej szkoły systemów politycznych były także prace poświęcone stosunkom przemysłowym, to jest relacjom pomiędzy organizacjami pracodawców, przedsiębiorców oraz instytucjami państwa. W tym kontekście prezentowano modelowe rozwiązania europejskie (Jacek Sroka^[78]) oraz analizowano przypadek Polski (Dariusz Skrzypiński^[79]).

W ramach „nurtu administracyjnego” wrocławskiej szkoły systemów politycznych powstało także wiele prac poświęconych mechanizmom sprawowania władzy i podejmowania decyzji, które to procesy warunkowane są rywalizacją pomiędzy różnymi podmiotami. Do najważniejszych koncepcji dobrego rządzenia (*good governance*) odwoływały się w swoich pracach przede wszystkim Alicja Lisowska i Katarzyna Kobielska^[80]. Zarządzanie wielopasmowe i sieciowe stało się kanwą teoretyczną kilku innych prac autorstwa m.in. J. Sroki^[81], a nowe zarządzanie publiczne – dla pracy zbiorowej

[77] A. Ferens, I. Macek (red.), *Administracja i polityka. Wprowadzenie*, Wrocław 1999; A. Ferens, I. Macek (red.), *Administracja i polityka. Administracja publiczna w procesie przemian*, Wrocław 2000.

[78] J. Sroka, *Europejskie stosunki przemysłowe w perspektywie porównawczej*, Wrocław 2000; idem (red.), *Administracja i polityka. Ewolucja stosunków przemysłowych w Europie Środkowej i Wschodniej*, Wrocław 2003; idem, *Polityka organizacji pracodawców i przedsiębiorców*, Wrocław 2004.

[79] D. Skrzypiński, *Organizacje pracodawców i przedsiębiorców w procesie kształtowania się stosunków przemysłowych w Polsce po 1989 roku*, Toruń 2002.

[80] A. Lisowska, K. Kobielska (red.), *Dobre rządzenie w gminach małych. Empiryczny wymiar nowego paradygmatu rozwoju*, Bydgoszcz 2014; eadem (red.), *Standardy dobrego rządzenia w gminach małych. Teoria i praktyka*, Bydgoszcz 2013; A. Lisowska, A.W. Jabłoński (red.), *Wizje dobrego państwa. Polska jako „dobre państwo”: koncepcje i kontrowersje*, Toruń 2009.

[81] J. Sroka, *Deliberacja i rządzenie wielopasmowe. Teoria i praktyka*, Wrocław 2009; M. Błaszczuk, J. Sroka (red.), *Sieci czy struktury? Dialog społeczny na poziomie regionalnym*, Warszawa 2006.

pod redakcją R. Wiszniewskiego i K. Glinki^[82]. Z kolei Ludwik Habuda i Janusz Biernat wiele uwagi poświęcili samemu procesowi decyzyjnemu i rolom zarządczym ważnym dla efektywności tego procesu^[83] (także w systemach niedemokratycznych^[84]).

Badaczy współtworzących wrocławską szkołę systemów politycznych łączyło przekonanie o skomplikowanej strukturze analizowanych systemów, o wielopasmowości procesów, które w ich ramach zachodziły, a także o wieloaspektowości mechanizmów decydujących o ich efektywności bądź nieefektywności. Charakterystyczne dla neoinstytucjonalnego „nachylenia” szkoły było zainteresowanie, pomijanymi z reguły w perspektywie jurystycznej i instytucjonalnej, uwarunkowaniami kulturowymi (Radosław Solarz^[85]), globalno-ekonomicznymi (Zbigniew Wiktor^[86]) czy osobowościowymi (P. Żukiewicz^[87]) wpływającymi na funkcjonowanie poszczególnych systemów politycznych.

-
- [82] R. Wiszniewski, K. Glinka (red.), *New Public Governance in the Visegrád Group (V4)*, Toruń 2015.
- [83] L. Habuda, (red.), *Administracja i polityka. Proces decyzyjny w administracji publicznej*, Wrocław 2000; idem *Transformacyjne decyzje i decyzyjne procesy*, Wrocław 2005; idem, *Władza, odpowiedzialność, prawda*, Toruń 2012; J. Biernat, *Zarządzanie kadrami. Zarys teorii i praktyki*, Wałbrzych 2000; idem, *Zarządzanie potencjałem kadrowym organizacji*, Wałbrzych 2002; idem, *Globalizacja miejsca społeczności lokalnej: management, zarządzanie społeczne. Studia i szkice*, Wrocław–Lublin 2012.
- [84] L. Habuda, *Rządzący – rządeni. Totalitaryzm w stosunkach władzy w PRL*, Opole 2001.
- [85] R. Solarz, *Kulturowe uwarunkowania procesu przekształceń polskiego systemu politycznego w latach 90.*, Toruń 2001.
- [86] Z. Wiktor, *Chiny na drodze socjalistycznej modernizacji*, Toruń 2008; Z. Wiktor, M. Rakowski, *Rozwój i prognozy przyszłości Chin w zmieniającym się świecie*, Toruń 2012.
- [87] P. Żukiewicz, *Liderzy polityczni w polskich komisjach śledczych. Metody pozyskiwania społecznej akredytacji*, Toruń 2009; idem, *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011; idem, *Przywództwo labilne. Mechanizm powrotu do polityki w świetle teorii przywództwa politycznego*, Wrocław–Poznań 2012; idem, *Przywództwo performatywne w świetle wybranych przemówień politycznych po 1918 roku*, Warszawa 2021.

Rywalizacja polityczna w obszarze wybranych polityk publicznych

Problematykę rywalizacji politycznej podejmowano we wrocławskiej szkole systemów politycznych nie tylko z perspektywy neo-instytucjonalnej, ale także widząc ją przez pryzmat wybranych polityk publicznych. Najwcześniej – z inspiracji R. Alberskiego i H. Lisickiej^[88] – podjęto analizy w obszarze polityki ochrony środowiska (współcześnie ewoluującej w stronę polityki klimatycznej). Polegały one nie tylko na zdefiniowaniu najważniejszych kwestii społecznych, które generowały potencjalne konflikty w tym zakresie^[89], ale także identyfikacji podmiotów, których interesy w tej grze się ze sobą ścierały^[90]. Badania prowadzono zarówno w odniesieniu do poziomu administracji centralnej, jak i w odniesieniu do poziomu lokalnego^[91] oraz ponadnarodowego^[92]. Do dziś przedstawiciele wrocławskiej szkoły systemów politycznych prowadzą zajęcia dydaktyczne poświęcone tematyce ekologii, ochrony środowiska i zmian klimatycznych^[93].

Inną ważną polityką publiczną, którą badali – zarówno w perspektywie historycznej, jak i współczesnej – przedstawiciele analizowanej szkoły, była polityka etniczna i wyznaniowa. Także i w tym nurcie badań wyodrębnić można kilka strategii badawczych, które różnicowały poszczególne prace: Ewa Waszkiewicz skupiała się

[88] R. Alberski, *Polityka ochrony środowiska w Polsce*, Wrocław 1994; H. Lisicka (red.), *Ochrona środowiska w polityce*, Wrocław 1999; R. Alberski, H. Lisicka, J. Sommer, *Polityka ochrony środowiska*, Wrocław 2002; H. Lisicka (red.), *Wybrane problemy prawa ochrony środowiska*, Wrocław 2007.

[89] Eadem (red.), *Udział społeczeństwa w zintegrowanej ochronie środowiska*, Wrocław 2010; H. Lisicka, A. Lisowska (red.), *Konflikty środowiskowe i sposoby ich rozstrzygnięcia*, Wrocław 2012.

[90] H. Lisicka, *Organizacje ekologiczne w polskich systemach politycznych*, Warszawa 1997.

[91] Eadem (red.), *Polityka ochrony środowiska w społeczności lokalnej*, Wrocław 1994; K. Kobielska, *Polityka ochrony środowiska w strategii rozwoju gminy*, Toruń 2010;

[92] A. Lisowska, *Polityka ochrony środowiska Unii Europejskiej. Podstawy instytucjonalne i programowe*, Wrocław 2005.

[93] Wspominając o dydaktyce, warto nadmienić, że przez wiele lat Zakład Systemów Politycznych wspomagany był dydaktycznie przez starszych wykładowców: dr. Włodzimierza Chudego i śp. dr. Eugeniusza Szymczaka.

przede wszystkim na historii relacji pomiędzy państwem a mniejszościami religijnymi, a także na badaniach diaspory^[94]; Ewa Nowacka zajmowała się podstawami doktrynalno-filozoficznymi działalności kolejnych papieży^[95]; Robert Wiszniowski i Kamil Glinka wraz ze współpracownikami zrealizowali projekt umiejscawiający politykę wyznaniową w perspektywie porównawczej^[96].

Część badaczy skupionych wokół wrocławskiej szkoły systemów politycznych z powodzeniem realizowała swoje badania w obszarze szeroko rozumianej polityki społecznej, zauważając, że efektywność systemów zależy także w dużej mierze od legitymacji społecznej, jakiej muszą udzielić im obywatele. Chodzi głównie o zaspokajanie przez instytucje systemu politycznego podstawowych potrzeb, które warunkują dobrobyt oraz zadowolenie obywateli z ukształtowanego porządku ekonomiczno-społecznego. W tym kontekście zwracano uwagę na problemy osób młodych^[97], dysfunkcje i patologie życia społecznego^[98], wartość dialogu społecznego dla rozwiązywania najważniejszych konfliktów ekonomicznych i politycznych^[99], a także na modele polityki społecznej przyjmowane w czasie kryzysu gospodarczego^[100].

[94] E. Waszkiewicz, *Kongregacja Wyznania Mojżeszowego na Dolnym Śląsku na tle polityki wyznaniowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1945–1968*, Wrocław 1999; eadem (red.), *Współcześni Żydzi – Polska i diaspora*, Wrocław 2007.

[95] E. Nowacka, *Społeczno-polityczna myśl Benedykta XVI. Geneza i znaczenie dla współczesnych państw demokratycznych*, Wrocław 2006; eadem, *Osoba i państwo w poglądach Benedykta XVI*, Wrocław 2007; eadem, *Wprowadzenie do doktryny społecznej Benedykta XVI*, Wrocław 2009; eadem, *Wprowadzenie do doktryny społecznej Benedykta XVI. Państwo i społeczeństwo w poglądach Franciszka*, Wrocław 2015.

[96] R. Wiszniowski, M. Babińska, K. Glinka, *Przestrzeń wolności religijnej w Polsce, Czechach i Niemczech*, Wałbrzych 2017.

[97] J. Kurzępa, A. Lisowska, A. Pierzchalska (red.), *Współczesna młodzież pomiędzy Eros a Thanatos*, Wrocław 2008.

[98] A. Lisowska, J. Kurzępa (red.), *Zachowania dysfunkcyjne. Uwarunkowania społeczne, kulturowe i polityczno-prawne oraz stosowane rozwiązania*, Wrocław 2011.

[99] R. Wiszniowski (red.), *Inercja czy rozwój dialogu społecznego w Polsce? Generalia i detale*, Lubin 2012.

[100] P. Żukiewicz, *Polityka społeczna w warunkach kryzysu gospodarczego. Zarys problematyki na przykładzie państw Bałkanów Zachodnich*, Poznań 2013.

3. Relacje z otoczeniem społecznym

Przedstawiciele wrocławskiej szkoły systemów politycznych starali się nie tylko bardzo intensywnie rozwijać działalność w zakresie badań podstawowych, ale i wykorzystywać swoją wiedzę ekspercką i kompetencje w zakresie badań stosowanych. Efektem tego było nawiązanie współpracy z wieloma partnerami w różnych sektorach aktywności społecznej i gospodarczej – z instytucjami administracji publicznej szczebla centralnego i lokalnego, z przedsiębiorstwami oraz z organizacjami pozarządowymi. Powstały w ten sposób zespołowe raporty eksperckie dotyczące m.in. innowacji w Akademickim Inkubatorze Technologicznym w Legnicy^[101], współpracy organizacji pozarządowych z organami samorządu terytorialnego w gminie Brzeg^[102] czy wyzwań społecznych stojących przed samorządem województwa dolnośląskiego^[103]. Ważnym efektem tej aktywności eksperckiej były także raporty dokumentujące stan i perspektywy dialogu społecznego na poziomie wojewódzkim w całym kraju^[104]. W ostatnich latach przedstawiciele

- [101] A. Ferens, K. Lejcuś, *Partnerstwo na rzecz innowacji wsparciem dla tworzenia Akademickiego Inkubatora Technologicznego w Legnicy. Raport cząstkowy*, Legnica 2008; A. Ferens, K. Lejcuś, P. Trojanowski, *Partnerstwo na rzecz innowacji wsparciem dla tworzenia Akademickiego Inkubatora Technologicznego w Legnicy. Drugi raport cząstkowy*, Legnica 2008; A. Ferens, P. Trojanowski, *Spoleczne i kulturowe uwarunkowania proekologicznych partnerstw na rzecz innowacji na przykładzie MSP subregionu legnickiego. Raport końcowy*, Legnica 2008.
- [102] A. Ferens (red.), *Instrukcja obsługi współpracy organizacji społecznych z samorządem terytorialnym gminy Brzeg. Przewodnik*, Brzeg 2015; A. Lisowska, I. Macek (red.), *Model współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi w powiecie brzeskim, Przewodnik*, Brzeg 2015.
- [103] K. Kajdanek et al. (red.), *Analiza zagrożeń społecznych dla Dolnego Śląska. Wykorzystanie wyników sondaży społecznych w różnych obszarach życia do prognozowania zagrożeń społecznych w regionie*, Wrocław 2010; L. Kwieciński, D. Moroń, J. Sroka (red.), *Analiza systemu edukacji w świetle zmian demograficznych i społecznych regionu. Określenie zapotrzebowania na edukację na różnych poziomach w regionie w świetle prognoz demograficznych i społecznych*, Wrocław 2010; L. Kwieciński et al. (red.), *Raporty z monitoringu Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego za rok 2008 i 2009*, Wrocław 2011.
- [104] J. Sroka, P. Sula, R. Herbut, *Dialog społeczny na poziomie regionalnym. Raport z badań*, Warszawa 2004; J. Sroka, *Analiza funkcjonowania instytucji dialogu społecznego na poziomie województw. Raport z badań wojewódzkich komisji dialogu społecznego*, Warszawa 2009.

szkoły brali też udział w przygotowaniu istotnych raportów dokumentujących stan demokracji i debaty publicznej w Polsce^[105].

Badacze skupieni wokół szkoły angażowali się także aktywnie w ogólnopolską dyskusję dotyczącą stanu dyscypliny nauk o polityce (w późniejszych latach: nauk o polityce i administracji). Znajdowało to swój wyraz w publikacjach naukowych^[106] oraz w zaangażowaniu w działalność instytucji i organizacji mających decydujący wpływ na tę dyscyplinę, takich jak Centralna Komisja ds. Stopni i Tytułów, w której z ramienia Instytutu Politologii zasiadał Andrzej Antoszewski, czy Komitet Nauk Politycznych PAN (Robert Alberski pełnił funkcję członka prezydium w kadencji 2016–2019) oraz Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych (Przemysław Żukiewicz pełnił funkcję sekretarza i członka zarządu głównego w kadencji 2016–2019).

Aktywnemu rozwojowi teoretycznemu i metodologicznemu wrocławskiej szkoły systemów politycznych towarzyszyło przywiązanie do tradycji akademickiej wyrażające się w takich klasycznych formach upowszechniania wiedzy i prezentowania wyników badań naukowych, jak słowniki i leksykony (w tym zwłaszcza „Leksykon politologii”, który doczekał się w sumie sześciu kolejnych wydań – ostatniego z 2006 roku)^[107] czy podręczniki wykorzystywane do kształcenia w zakresie systemu politycznego RP^[108] oraz marketingu politycznego i komunikacji politycznej^[109]. Warto podkreślić, że jedna z ważniejszych w skali globalnej monografii poświęconych systemom wyborczym, autorstwa

[105] A. Antoszewski, *Państwo i My. Osiem grzechów głównych Rzeczypospolitej*, Kraków 2015; K. Kłosińska, R. Zimny, P. Żukiewicz, *Sprawozdanie o stanie ochrony języka polskiego za lata 2016–2017*. Sprawozdanie Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk dla Sejmu RP, Warszawa 2019.

[106] M. Cichosz, K. Zamorska (red.), *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy*, Wrocław 2006; P. Żukiewicz, R. Fellner, *Polska politologia w obliczu wyzwań nauki cyfrowej*, Wrocław 2015.

[107] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, wyd. 1, Wrocław 1995; H. Lisicka, I. Macek, W. Radecki, *Leksykon ochrony środowiska. Prawo i polityka*, Wrocław 1999; A. Kasińska-Metryka, R. Wiszniowski (red.), *Leksykon marketingu politycznego. Wybrane zagadnienia*, Kielce 2014.

[108] H. Lisicka (red.), *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Wrocław 2001 (wyd. 1) i 2005 (wyd. 2); A. Antoszewski, *System polityczny RP*, Warszawa 2012.

[109] B. Dobek-Ostrowska, R. Wiszniowski, *Teoria komunikowania publicznego i politycznego: Wprowadzenie*, Wrocław 2001.

Dietera Nohlen, została przetłumaczona na język polski właśnie przez ówczesnych pracowników Zakładu Systemów Politycznych: R. Alberskiego, J. Srokę i Z. Wiktora^[110]. Ważnym elementem dorobku szkoły pozostają wybory źródeł będące bazą materiałową dla przyszłych badań politologicznych^[111]. Wrocławscy badacze systemów politycznych uczestniczą także w komitetach redakcyjnych przygotowujących do druku księgi pamiątkowe, honorujące zarówno przedstawicieli tej szkoły^[112], jak i uczonych współpracujących z Zakładem^[113], a także księgi jubileuszowe i antologie stanowiące swoiste podsumowanie dotychczas prowadzonych badań^[114].

4. Aspekt organizacyjny

Aspekt organizacyjny rozwoju wrocławskiej szkoły systemów politycznych w ostatnim trzydziestoleciu wiąże się nierozzerwalnie z analizowanymi powyżej kwestiami paradygmatu, przedmiotu badań oraz aktywności

- [110] D. Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*, Warszawa 2004.
- [111] R. Wiszniewski (red.), *Zintegrowane zarządzanie strategiczne rozwojem państwa: doświadczenia polskie. Wybór dokumentów z komentarzem*, Toruń 2013; P. Żukiewicz, „Podkreślić żądania kobiet”: *Przemówienia posłanek na posiedzeniach plenarnych Sejmu Ustawodawczego (1919–1922). Teksty źródłowe*, Wrocław 2021.
- [112] J. Juchnowski, R. Wiszniewski (red.), *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu*, t. 1, *Podmioty i procesy demokratyczne*, Toruń 2014; R. Alberski, W. Jednaka, D. Skrzypiński (red.), *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu*, t. 2, *Instytucje i mechanizmy rywalizacji politycznej*, Toruń 2014.
- [113] H. Lisicka (red.), *Prawo i polityka w ochronie środowiska. Studia z okazji 40-lecia pracy naukowej Jerzego Sommera*, Wrocław 2006; H. Lisicka (red.), *Prawo ochrony środowiska i prawo karne. Książka jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej prof. dra hab. Wojciecha Radeckiego*, Wrocław 2008; J. Juchnowski, P. Turczyński, R. Wiszniewski, *Europa: idee, koncepcje, rzeczywistość. Księga dedykowana profesorowi Wiesławowi Bokajle*, Kraków 2016; J.R. Sielezin, R. Wiszniewski, M. Alberska (red.), *Od historii myśli do praktyki politycznej. Księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Juchnowskiemu z okazji Jubileuszu 40-lecia pracy naukowej*, Toruń 2017.
- [114] P. Sula (red.), *Political science. An anthology*, Wrocław 2013; J. Juchnowski, R. Wiszniewski (red.), *Współczesna teoria i praktyka badań społecznych i humanistycznych (XXV-lecie Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego)*, t. 1, t. 2, Toruń 2013.

eksperyckich na rzecz otoczenia społecznego. Biorąc to pod uwagę, proponuję wyodrębnić cztery fazy organizacyjnego rozwoju szkoły.

Etap 1 (1992–1997), który określić można mianem **ukształtowania na nowo paradygmatycznego rdzenia**, zapoczątkowany został przygotowaniem i opublikowaniem monografii „Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej” (1992) i zwieńczony pierwszym wydaniem monografii „Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza” (1997). Aplikowano wówczas na gruncie polskim podstawowe teorie, pojęcia i indeksy rozwijane wcześniej przez zachodnioeuropejskich politologów; próbowano także wykorzystywać narzędzia ilościowe do badania przypadku polskiego; powstało wiele prac ujmujących holistycznie proces demokratycznej tranzycji i kształtowania się w Polsce pluralistycznego systemu partyjnego (Andrzej Antoszewski, Ryszard Herbut, Wiesława Jednaka, Robert Alberski). Osoby zajmujące się tą problematyką skupiał istniejący od 1972 roku Zakład Systemów Politycznych.

Etap 2 (1997–2012) charakteryzowało **pogłębianie i poszerzanie pola badawczego**. Następowiała weryfikacja twierdzeń ugruntowanych na bazie globalnie rozumianej analizy komparatystycznej (*comparative politics*) i aplikacja narzędzi ilościowych do badania rywalizacji politycznej nie tylko w Polsce, ale także w pozostałych państwach Europy Środkowej i Wschodniej^[115]. To wówczas zintensyfikowano badania nad marketingowym aspektem rywalizacji wyborczej (Marzena Cichosz, Dariusz Skrzypiński, Robert Wiszniowski) oraz wyodrębniono „nurt administracyjny” wrocławskiej szkoły systemów politycznych (Ryszard Herbut, Ludwik Habuda, Jacek Sroka). Ten drugi proces uwypuklony został podziałem organizacyjnym, jaki dokonał się w 1997 roku, gdy część badaczy Zakładu Systemów Politycznych przeszła do nowo utworzonego Zakładu Polityki Administracyjnej i Służb Publicznych.

Etap 3 (2012–2019) cechowały **postępująca specjalizacja badawcza** oraz – będące jej pokłosiem – **intensywne zmiany organizacyjne**. W październiku 2012 roku ponownie zintegrowano ze sobą oba „systemowe” zakłady, tworząc jeden Zakład Systemów Politycznych

[115] Zob. np.: P. Sula, *System partyjny Republiki Węgierskiej*, Wrocław 2005.

i Administracyjnych^[116]. Po dwóch latach zdecydowano jednak o podziale związanym z coraz szczegółowiej zakreślanymi obszarami badań różnych pracowników. Rdzeniem szkoły pozostał Zakład Systemów Politycznych i Administracyjnych, ale z jego struktury wyodrębniło dwie inne organizacyjne jednostki – Zakład Badań Aktywności Politycznej (prowadzący badania marketingowe i społeczne) oraz Zakład Badań nad Samorządnością Terytorialną (prowadzący badania nad wspólnotami lokalnymi oraz administracją publiczną)^[117]. W 2017 roku oba nowe zakłady połączyły się ze sobą, przyjmując ostatecznie nazwę Zakładu Badania Aktywności Politycznej i Społecznej.

Etap 4 (po 2019 roku) znamionują **podążanie w kierunku doskonałości naukowej i zmiana pokoleniowa**. W 2020 roku z inicjatywy pracowników Zakładu Systemów Politycznych i Administracyjnych zostały utworzone Centrum Badań Ilościowych (kierownik: P. Sula) oraz Laboratorium Danych i Sieci Społecznych (kierownik: P. Żukiewicz). W ramach obu, innowacyjnych w strukturze instytutu, jednostek prowadzone są nie tylko badania empiryczne, ale także kursy i szkolenia z zakresu metodologii badań oraz warsztatu pracy naukowej (m.in. *Summer School of Quantitative Methods* czy Laboratorium Doskonałości Nauk o Polityce). Reprezentanci szkoły coraz częściej publikują swoje prace w najlepszych światowych czasopiśmie i wydawnictwach oraz uzyskują prestiżowe granty^[118]. W tym

[116] Zarządzenie nr 93/2011 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 5 września 2011 r. wprowadzające zmiany organizacyjne w Instytucie Politologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego.

[117] Zarządzenie nr 81/2013 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Instytucie Politologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego.

[118] Zob. wybrane publikacje w najlepszych światowych czasopiśmie i wydawnictwach z ostatnich lat: K. Borońska-Hryniewiecka, *Accountability revisited: parliamentary perspectives on the Inter-Parliamentary Conference on Stability, Economic Coordination, and Governance*, „Politics and Governance”, t. 9, nr 3 (2021), s. 145–154; K. Borońska-Hryniewiecka, J. Grinc, *Actions speak louder than words? The untapped potential of V4 parliaments in EU affairs*, „East European Politics and Societies and Cultures”, t. 20, nr 10 (2021), s. 1–23; A. Antoszewski, J. Kozierska, *Poland: Weak Coalitions and Small Party Suicide in Government*, [w:] T. Bergman, G. Honszki, W.C. Müller (red.), *Coalition Governance in Central Eastern Europe*, Oxford University Press, Oxford 2019; P. Sula, M. Madej, *A dress rehearsal: European elections in Poland before the parliamentary race*, [w:] R. Carp, C. Mاتیuła (red.), Brill,

czasie na emeryturę przechodzą nestorzy szkoły, Andrzej Antoszewski i Ryszard Herbut, a zmiana pokoleniowa znajduje swoje odzwierciedlenie w objęciu funkcji kierownika Zakładu Systemów Politycznych i Administracyjnych przez Roberta Alberskiego.

Podsumowanie

Celem rozdziału było ukazanie specyfiki wrocławskiej szkoły systemów politycznych przejawiającej się na czterech „zazębiających się” polach: paradygmatycznym, przedmiotowym, aplikacyjnym i organizacyjnym (zob. Rysunek 1).

Analiza dorobku przedstawicieli szkoły wykazała, że po 1989 roku doszło do ugruntowania refleksji teoretycznej nad kluczowymi pojęciami: systemu politycznego, partii i systemów partyjnych oraz demokracji. W kolejnych latach badacze udoskonaliли narzędzia badań empirycznych wykształcone na gruncie politologii zachodnioeuropejskiej i aplikowali je do studiów przypadków (głównie Polski) oraz do analiz porównawczych (głównie Europy Środkowej i Wschodniej).

W aspekcie przedmiotu badań najwięcej uwagi poświęcono po 1989 roku analizie rywalizacji politycznej – w ujęciu neoinstytucjonalnym badano przede wszystkim rywalizację podmiotów na arenach wyborczej (włączając w to oryginalny komponent strategiczno-marketingowy), parlamentarnej i gabinetowej, a także rywalizację pomiędzy poszczególnymi segmentami władzy (ustawodawczym, wykonawczym i sędziowskim) oraz rywalizację na różnych poziomach (z uwzględnieniem poziomu regionalnego i lokalnego); w ujęciu problemowym badano rywalizację na tle realizacji konkretnych polityk publicznych: polityki ochrony środowiska, polityki wyznaniowej i etnicznej oraz polityki społecznej.

Rysunek 1. Specyfika wrocławskiej szkoły systemów politycznych w aspektach paradygmatycznym, przedmiotowym, relacyjnym i organizacyjnym

Współpraca z otoczeniem (aspekt aplikacyjny) przybrała postać kooperacji z organami administracji publicznej (przede wszystkim na poziomie lokalnym), organizacjami pozarządowymi oraz sektorem przedsiębiorstw. W tym obszarze prowadzono także analizy stanu dyscypliny nauk o polityce, dostarczając narzędzi i rekomendacji osobom zarządzającym poszczególnymi jednostkami naukowymi. Upowszechniano wiedzę poprzez publikację cenionych i nagradzanych podręczników, leksykonów oraz wyborów źródeł.

Rozwój organizacyjny współwystępował z rozwojem metodologicznym i odzwierciedlał sukcesywną specjalizację osób prowadzących badania naukowe. Obecnie trzon szkoły tworzą przedstawiciele dwóch zakładów: Zakładu Systemów Politycznych i Administracyjnych oraz Zakładu Badania Aktywności Politycznej i Społecznej. Dodatkowo wyodrębniono dwa podmioty rozwijające nurt badań ilościowych: Centrum Badań Ilościowych oraz Laboratorium Danych i Sieci Społecznych.

44

Rozwój technologiczny spowodował na świecie gwałtowne przyspieszenie badań nad systemami politycznymi. Obecnie są to przede wszystkim badania ilościowe, w ramach których uczeni pracują na dużych zbiorach danych. Wyzwaniem dla wrocławskiej szkoły systemów politycznych pozostaje intensyfikacja analiz w tym obszarze. Wydarzenia ostatnich lat dowodzą jednak także, że kompetencje przedstawicieli szkoły związane z doświadczeniem w analizie systemów demokracji nieskonsolidowanych mogą okazać się unikatowe w perspektywie kryzysu demokracji i poszukiwania dróg jego zażegnania.

ANEKS

Tabela 1. Rozprawy doktorskie przygotowane i obronione pod kierunkiem przedstawicieli i przedstawicierek wrocławskiej szkoły systemów politycznych po 1989 roku (w układzie chronologicznym)

Lp.	Data nadania stopnia	Doktorant/ka	Promotor/ka	Tytuł rozprawy
1	27.09.1991	Andrzej Ferens	Andrzej Antoszewski	Rola Miejskiej Rady Narodowej w procesie zarządzania dużym miastem na przykładzie Wrocławia
2	30.09.1994	Wiesława Jednaka	Andrzej Antoszewski	Proces formowania się systemu partyjnego w Polsce po roku 1989. Studium porównawcze
3	24.01.1997	Iwona Macek	Andrzej Antoszewski	Konflikty ekologiczne w Polsce
4	23.01.1998	Dariusz Skrzypiński	Andrzej Antoszewski	Organizacje pracodawców w procesie kształtowania się stosunków przemysłowych w Polsce po 1989 roku
5	23.01.1998	Jacek Sroka	Ryszard Herbut	Stosunki przemysłowe w Polsce i wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej po 1989 roku na tle powojennych doświadczeń zachodnioeuropejskich
6	18.12.1998	Radosław Solarz ¹	Andrzej Antoszewski	Kulturowe uwarunkowania procesu przekształceń polskiego systemu politycznego w latach 90-tych
7	23.04.1999	Adam Maxelon	Andrzej Antoszewski	Demokracja niemiecka po 1989 roku. Założenia, przebieg, perspektywy reform
8	25.06.1999	Robert Wiszniowski	Ryszard Herbut	Marketing wyborczy. Studium kampanii wyborczych w wybranych reżimach prezydenckich i semiprezydenckich
9	29.06.2001	Marzena Cichosz	Andrzej Antoszewski	Kreacja i autokreacja wizerunku polityka. Na przykładzie wyborów prezydenckich w III Rzeczypospolitej Polskiej
10	25.01.2002	Krzysztof Dziedzic	Andrzej Antoszewski	Polityka penitencjarna w Polsce po 1989 roku
11	13.12.2002	Janusz Kawalec	Zbigniew Wiktor	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza we Wrocławiu w okresie przełomu politycznego XII 1988 – I 1990

Lp.	Data nadania stopnia	Doktorant/ka	Promotor/ka	Tytuł rozprawy
12	05.12.2003	Alicja Lisowska	Halina Lisicka†	Polityka Unii Europejskiej w zakresie ochrony środowiska
13	01.07.2004	Piotr Sula	Ryszard Herbut	Proces kształtowania systemu partyjnego na Węgrzech w okresie transformacji demokratycznej
14	07.07.2005	Katarzyna Kobielska	Halina Lisicka†	Polityka ochrony środowiska w strategii rozwoju gminy
15	29.09.2005	Anna Pacześniak	Ryszard Herbut	Kobiety w Parlamencie Europejskim – społeczny wymiar płci w polityce
16	02.06.2006	Maciej Buba	Ludwik Habuda	Samorząd powiatowy. Polityczne i organizacyjne uwarunkowania funkcjonowania
17	07.07.2006	Joanna Kozierska	Andrzej Antoszewski	Nowa skrajna prawica w wybranych państwach Europy Zachodniej. Analiza porównawcza
18	20.10.2006	Michał Jacuński	Ryszard Herbut	Transnarodowe federacje partii politycznych w systemie politycznym Unii Europejskiej
19	01.12.2006	Gawęł Strządała	Halina Lisicka†	Problem niemiecki w myśli politycznej Władysława Studnickiego
20	23.03.2007	Artur Dąbrowski	Halina Lisicka†	Ochrona środowiska w systemie stosunków międzynarodowych
21	19.10.2007	Marcin Pryciak	Ewa Nowacka†	Służba cywilna w wykonywaniu władzy publicznej w Polsce
22	25.09.2007	Małgorzata Snarska	Andrzej Antoszewski	Public relations instytucji publicznych w administracji terenowej na przykładzie niemieckich miast
23	18.01.2008	Radostaw Kamiński	Ludwik Habuda	Samorząd terytorialny jako forma decentralizacji administracji publicznej w Polsce. Historyczne tło, polityczne przetargi, efekty
24	18.01.2008	Beata Karoń	Zbigniew Wiktor	Rywalizacja o kaspijskie surowce energetyczne
25	17.10.2008	Anna Janus	Ludwik Habuda	Referendum w Polsce. Od plebiscytu do społecznej samoorganizacji
26	16.01.2009	Hubert Kastelik	Andrzej Antoszewski	Zjawisko globalizacji na przykładzie narodowości historycznej Katalończyków
27	17.04.2009	Karol Marszał	Jacek Sroka	Instytucja referendum w systemie politycznym III RP

Lp.	Data nadania stopnia	Doktorant/ka	Promotor/ka	Tytuł rozprawy
28	15.05.2009	Sebastian Alberski	Zbigniew Wiktor	Wojewódzka komisja dialogu społecznego w latach 2002-2007 na tle porównawczym
29	26.06.2009	Sławomir Czapnik	Zbigniew Wiktor	Anglosaski nurt ekonomii politycznej komunikowania – powstanie, rozwój i stan obecny
30	11.12.2009	Bartosz Błaszczak	Halina Lisicka†	Partie zielonych w Europie Zachodniej – pozycja na krajowych rynkach wyborczych
31	16.04.2010	Anna Wróbel	Andrzej Antoszewski	Równouprawnienie kobiet i mężczyzn jako czynnik demokratyzacji w Polsce
32	21.05.2010	Aleksandra Borek	Ewa Waszkiewicz	Działalność społeczno-kulturalna Gminy Żydowskiej w Berlinie w latach 1990-2004
33	30.09.2010	Anna Wójt	Andrzej Antoszewski	Partie regionalne w hiszpańskim systemie partyjnym
34	30.09.2010	Aleksandra Nowak	Ryszard Herbut	Prezydencałizm argentyński 1983-1999 – między teorią a praktyką
35	21.01.2011	Michał Patyna	Andrzej Antoszewski	Polityka narodowościowa Łotwy i Estonii wobec Rosjan po 1991 r.
36	21.01.2011	Przemysław Żukiewicz	Andrzej Antoszewski	Mechanizm powrotu do polityki w świetle teorii przywództwa politycznego
37	21.01.2011	Krzysztof Chaczko	Ryszard Herbut	Dynamika zmiany systemu partyjnego Izraela
38	21.06.2011	Małgorzata Babińska	Ryszard Herbut	Stosunki polsko-czeskie i ich wpływ na funkcjonowanie stereotypów narodowych. Przypadek pogranicza kłodzko-orlickiego
39	01.07.2011	Maciej Herbut	Andrzej Antoszewski	Rola armii w doktrynie kemalizmu w polityce powojennej Turcji
40	05.07.2011	Karolina Borońska-Hryniewiecka	Jacek Sroka	Partycypacja Baskijskiej Wspólnoty Autonomicznej w europejskim procesie decyzyjnym: ewolucja w stronę rządzenia wielopoziomowego?
41	28.10.2011	Andrzej Szczepański	Robert Wiszniewski	Zachowania wyborcze mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim po 1989 r.
42	20.04.2012	Kazimierz Mątek	Halina Lisicka†	Reformacyjne kościoły ewangelickie i ich rola w systemie politycznym PRL

Lp.	Data nadania stopnia	Doktorant/ka	Promotor/ka	Tytuł rozprawy
43	08.06.2012	Karolina Kichewko	Jacek Sroka	Dialog społeczny w Irlandii. Centralny poziom przetargów przemysłowych
44	08.06.2012	Wojciech Welskop	Ewa Waszkiewicz	Zjawisko prostytucji w Polsce po 1989 roku
45	10.07.2012	Beata Springer	Ryszard Herbut	Korpus Służby Cywilnej w Polsce w latach 1996–2009 – dylematy polityczne i organizacyjne
46	10.07.2012	Katarzyna Bejma	Ewa Nowacka [†]	Rola audytu w kontroli administracji publicznej
47	26.10.2012	Agnieszka Szumigalska	Halina Lisicka [†]	Stosunek państwa do kościołów w Holandii po II wojnie światowej
48	15.03.2013	Maciej Stobiński	Jacek Sroka	Gabinety rządowe Republiki Czeskiej po 1992 roku
49	15.03.2013	Violetta Tanaś	Ewa Waszkiewicz	Zjawisko mobbingu w Polsce na przykładzie środowiska pielęgniarek wrocławskich szpitali w latach 2006–2010
50	06.09.2013	Arleta Ciarczyńska	Robert Wiszniowski	Strategie marketingowe dużych miast na przykładzie Wrocławia
51	22.11.2013	Marek Foriasz	Ludwik Habuda	Towarzystwa Budownictwa Społecznego nową instytucją zarządzania gospodarką mieszkaniową
52	11.04.2014	Agnieszka Jankowska	Ewa Waszkiewicz	Polityczne aspekty życia stowarzyszeniowego wrocławskich Żydów w latach 1871–1918
53	06.06.2014	Elżbieta Biegaj	Robert Wiszniowski	Dynamika zmian systemu partyjnego Niemiec po 1990 roku
54	04.07.2014	Anna Baranowska-Cianciara	Andrzej Antoszewski	Proces transpozycji dyrektyw Unii Europejskiej jako płaszczyzna demokracji deliberacyjnej na przykładzie Polski
55	04.07.2014	Julita Różak-Wilaszek	Jacek Sroka	Polityka energetyczna w perspektywie Nowego Instytucjonalizmu
56	04.07.2014	Iwona Wit-Świątkowska	Robert Wiszniowski	Proces profesjonalizacji dolnośląskich samorządowych kampanii wborczych w latach 1990–2010
57	06.02.2015	Beata Machul-Telus	Ewa Waszkiewicz	Rola Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w kształtowaniu polskiej polityki narodowościowej (lata 1989–2007)

Lp.	Data nadania stopnia	Doktorant/ka	Promotor/ka	Tytuł rozprawy
58	06.03.2015	Paweł Sus	Andrzej Antoszewski	Turcja: od sułtanatu do demokracji delegatywnej
59	06.03.2015	Bronisława Kowalska	Andrzej Antoszewski	Frakcja Parlamentarna Sojuszu Lewicy Demokratycznej (SLD) jako aktor polityczny w latach 1991–2005
60	12.06.2015	Paweł Kurzyński	Halina Lisicka†	Miejsce Stronnictwa Demokratycznego w polskich systemach politycznych
61	03.07.2015	Aleksander Smardz	Andrzej Antoszewski	Postkolonialna tożsamość elit politycznych Republiki Południowej Afryki
62	15.01.2016	Anna Halewicz-Jakubowska	Robert Wiszniowski	Ochrona wizerunku podmiotów rywalizacji wyborczej w Polsce
63	19.02.2016	Ewelina Świątek	Robert Wiszniowski	Wizerunek kobiet uczestniczących w lokalnym życiu politycznym
64	11.03.2016	Agnieszka Janczura	Andrzej Antoszewski	Analiza systemowa jako metoda badań systemu partyjnego
65	14.10.2016	Wojciech Wiejacki	Zbigniew Wiktor	Sprzeczności społeczno-polityczne współczesnych Chin
66	02.12.2016	Maciej Olejnik	Robert Wiszniowski	Korporatystyczny system formułowania polityki w państwach Grupy Wyszehradzkiej – zmiana paradygmatu
67	13.01.2017	Paulina Bilska-Marek	Andrzej Antoszewski	Lustracja i dekomunikacja a proces konsolidowania demokracji (na przykładzie wybranych państw Europy Środkowej i Wschodniej)
68	13.01.2017	Robert Szandrocho	Dariusz Skrzypiński	Transformacja Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2008–2011 na przykładzie terenowych organów administracji wojskowej
69	13.01.2017	Szymon Piechówka	Zbigniew Wiktor	Transformacja polityczna Chińskiej Republiki Ludowej na początku XXI wieku
70	13.04.2018	Kamil Glinka	Robert Wiszniowski	Polityka miejska w marketingu prezydentów największych miast Dolnego Śląska
71	07.12.2018	Mateusz Zieliński	Robert Alberski	Przemiany cywilizacyjne a nowe formy aktywności politycznej w parlamentarnej kampanii wyborczej 2015 r.

Lp.	Data nadania stopnia	Doktorant/ka	Promotor/ka	Tytuł rozprawy
72	18.01.2019	Jerzy Kacała	Robert Wiszniowski	Polityka Zbrojeniowa UE z perspektywy teorii regionalnych kompleksów bezpieczeństwa
73	08.05.2020	Michał Banaś	Andrzej Antoszewski	Prezydenci a koalicje gabinetowe w III RP
74	16.10.2020	Wojciech Ufel	Robert Wiszniowski	Deliberacja w perspektywie hermeneutycznej. Od teorii języka do praktyki politycznej
75	29.09.2021	Katarzyna Domagała	Przemysław Żukiewicz	Fluktuacje w wykonywaniu mandatów deputowanych do legislatury centralnej i regionalnej na przykładzie Zgromadzenia Republiki Serbii oraz Zgromadzenia Autonomicznej Prowincji Wojwodiny
76	26.11.2021	Norbert Tomaszewski	Robert Wiszniowski	Amerykański wyborca a media społecznościowe i celebryci w kampaniach prezydenckich

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Nauka Polska (Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy): <https://nauka-polska.pl/>. Stan na maj 2022 roku.

Tabela 2. Rozprawy habilitacyjne przedstawicieli i przedstawicielek wrocławskiej szkoły systemów politycznych po 1989 roku (w układzie chronologicznym)

Lp.	Data uzyskania stopnia	Habilitant/ka	Tytuł rozprawy
1	25.11.1996	Ryszard Herbut	Systemy partyjne w Europie Zachodniej – ciągłość i zmiana
2	24.03.1997	Ludwik Habuda	Partycypacja w systemie politycznym Polski realnego socjalizmu
3	22.06.1998	Ewa Nowacka [†]	Samorząd terytorialny w administracji publicznej
4	28.09.1998	Halina Lisicka [†]	Organizacje ekologiczne w polskich systemach politycznych
5	29.11.2002	Ewa Waszkiewicz	Kongregacja Wyznania Mojżeszowego na Dolnym Śląsku na tle polityki wyznaniowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1945-1968
6	20.12.2004	Wiesława Jednaka	Gabinety koalicyjne w III RP
7	18.03.2005	Jacek Sroka	Polityka organizacji pracodawców i przedsiębiorców
8	24.10.2008	Robert Wiszniowski	Europejska przestrzeń polityczna. Zachowania elektoratu w wyborach do Parlamentu Europejskiego
9	22.10.2010	Dariusz Skrzypiński	Władza sądownicza w procesie transformacji polskiego systemu politycznego. Studium politologiczne
10	01.07.2011	Robert Alberski	Trybunał Konstytucyjny w polskich systemach politycznych
11	03.07.2014	Przemysław Żukiewicz	Przywódstwo prezydenckie w państwach Europy Środkowej i Wschodniej po 1989 roku. Analiza porównawcza
12	04.07.2018	Piotr Sula	Partie małe w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1989-2016
13	29.11.2019	Marzena Cichosz	Strategie zbiorowych i indywidualnych aktorów politycznych na polskim rynku wyborczym
14	01.04.2022	Karolina Borońska-Hryniewiecka	Parlamenty narodowe w systemie politycznym Unii Europejskiej. Role, ambicje i ograniczenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Nauka Polska (Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy): <https://nauka-polska.pl/>. Stan na maj 2022 roku.

Tabela 3. Projekty badawcze realizowane pod kierunkiem przedstawicielek i przedstawicieli wrocławskiej szkoły systemów politycznych po 1989 roku (w układzie alfabetycznym wg kryterium nazwiska kierownika lub kierowniczkę projektu)

	Kierownik/ kierowniczkę	Instytucja finansująca	Nr projektu (konkurs)	Tytuł	Lata realizacji
1	Robert Alberski	NCN	N N116 491 740	Regionalna scena polityczna – wzorce rywalizacji w kontekście wyborów samorządowych 2010	2011– 2013
2	Andrzej Antoszewski	NCN	2017/27/B/ HS5/00507 (OPUS 14)	Badanie chwiejności wewnątrzparlamentarnej w wybranych państwach Europy. Perspektywa kry- tycznej analizy systemowej	2017– 2021
3	Andrzej Antoszewski	NCN	2015/19/B/ HS5/00426 (OPUS 10)	Sieciowy model formowa- nia koalicji gabinetowych. Studium porównawcze przy- padków Wielkiej Brytanii, Kanady i Nowej Zelandii	2016– 2019
4	Andrzej Antoszewski	MNiSW	N N116 234 536 (grant promotorski)	Mechanizm powrotu do polityki w świetle teorii przywództwa politycznego. Przypadki Albanii (Sali Be- risha), Czech (Václav Klaus), Słowacji (Vladimír Mečiar) i Ukrainy (Wiktor Januko- wycz)	2009– 2010
5	Andrzej Antoszewski	MNiSW	N N116 413 337 (grant promotorski)	Rola armii w doktrynie kemalizmu w polityce powo- jennej Turcji	2009– 2010
6	Andrzej Antoszewski	MNiSW	N N116 332 535	Transformacja w Polsce i na Ukrainie. Wybrane aspekty	2008– 2010
7	Andrzej Antoszewski	MNiSW	N11701231/ 2548	Wybory samorządowe do rad gmin w 2006 roku na terenie województwa dol- nośląskiego. Wzorce rywali- zacji w lokalnych systemach politycznych	2006– 2007
8	Andrzej Antoszewski	bd.	1H02E061 27	Wybory do Parlamentu Europejskiego na terenie Dolnego Śląska. Struktura rywalizacji – kampania wy- borcza – profile kandydatów	2004– 2006

	Kierownik/ kierownicza	Institucja finansująca	Nr projektu (konkurs)	Tytuł	Lata realizacji
9	Andrzej Antoszewski	bd.	2H02E04423	Wybory samorządowe do Rad Gmin w roku 2002 na terenie województwa dolnośląskiego. Wpływ struktury i mechanizmów rywalizacji wyborczej na kształt lokalnego systemu politycznego	2002– 2003
10	Andrzej Antoszewski	bd.	1H02E02118	Wybory samorządowe do rad gmin w latach 1990–1998 w obecnym województwie dolnośląskim	2000– 2001
11	Karolina Borońska- Hryniewiecka	NCN	2018/29/B/ HS5/00085 (OPUS 15)	Parlamente narodowe jako „multi-arena players” w Unii Europejskiej?	2019– 2022
12	Karolina Borońska- Hryniewiecka	NCN	2021/43/B/ HS5/00061 (OPUS 22)	Dwie strony tej samej monety? Badanie potencjału współpracy międzyparlamentarnej w Unii Europejskiej	2022– 2025
13	Marzena Cichosz	MNiSW	N N116 431 534	Bariery dostępu do rynku politycznego w Polsce	2008– 2010
14	Kamil Glinka	METREX	(Bernd Steinacher Fellowship)	European Metropolises in Response to COVID-19 (Post)Pandemic Crisis: Recovery, Renewal and Resilience	2022– 2023
15	Kamil Glinka	NCN	2020/04/X/ HS5/00147 (Miniatura)	Polityka miejska w warunkach pandemii COVID-19. Przykład polskich i szwedzkich metropolii centralnych (Warszawa i Sztokholm)	2020– 2022
16	Kamil Glinka	IVF	21820078	Understanding Identities and Regions – Perspectives on V4 and WB	2018– 2020
17	Kamil Glinka	IVF	21920304	Urban Policy System in the Strategic Perspective – from V4 to Ukraine	2019– 2021
18	Kamil Glinka	IVF	(IVF Rese- arch Grant Programme 2021–2022)	Urban dimension of European Community's policy – genesis and evolution	2021– 2022
19	Kamil Glinka	IVF	22220037 (Strategic Grant)	Urban Post-COVID Recovery in the V4 Countries	2022– 2025

	Kierownik/ kierowniczką	Instytucja finansująca	Nr projektu (konkurs)	Tytuł	Lata realizacji
20	Ludwik Habuda	bd.	1H02E04 027 (grant promotorski)	Samorząd powiatowy. Poli- tyczne i organizacyjne uwa- runkowania funkcjonowania	2004- 2006
21	Ryszard Herbut	MNiSW	N N116 230 336 (grant promotorski)	Prezydencjalizm argentyński 1983-1998 - między teorią a praktyką	2009- 2010
22	Ryszard Herbut	MNiSW	bd.	Szara strefa transformacji. Systemy polityczne państw obszaru WNP w perspekty- wie porównawczej	2007- 2009
23	Ryszard Herbut	bd.	1H02G020 18	Oblicza wyborcy. Społeczne determinanty zachowań politycznych Dolnoślązaków	2000- 2001
24	Dariusz Skrzypiński	MNiSW	N N116 017 739	Wybory samorządowe na Dolnym Śląsku w 2010 roku. Rywalizacja o prezy- denturę w wybranych mia- stach regionu	2010- 2012
25	Radosław Solarz ¹	MNiSW	N N116 443 237	Uwarunkowania kształto- wania strategii wyborczych w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku na przykładzie okręgu dol- nośląsko-opolskiego	2009- 2011
26	Jacek Sroka	NCN	N N116 713 740 (grant promotorski)	Gabinety rządowe Republiki Czeskiej	2011- 2012
27	Jacek Sroka	MNiSW	N N116 434 837 (grant promotorski)	Kraj basków w Unii Europej- skiej - ewolucja partycypacji regionu w europejskim procesie decyzyjnym	2009- 2011
28	Jacek Sroka	MNiSW	N117 023 31/0985	Instytucje demokracji party- cypacyjnej w polskim syste- mie politycznym	2006- 2008
29	Robert Wiszniewski	IVF	11510022	New Public Governance in the Visegrad Group (V4)	2015
30	Robert Wiszniewski	NCN	2013/09/B/ HS5/04436 (OPUS 5)	Analiza i diagnoza prze- strzeni wolności religijnej w wybranych sąsiadujących krajach Europy (Polska, Czechy, Niemcy)	2014- 2017

	Kierownik/ kierowniczką	Institucja finansująca	Nr projektu (konkurs)	Tytuł	Lata realizacji
31	Robert Wiszniewski	NCN	2012/07/B/ HS5/03711 (OPUS 4)	Kryzys państwa. Od ujęcia tradycyjnego do współcze- snego na przykładzie Katalo- nii i Szkocji	2013- 2014
32	Robert Wiszniewski	MNiSW	N 117 002 31/0399	Dynamika zmiany zachowań elektoratu na europejskim rynku wyborczym	2006- 2008
33	Przemysław Żukiewicz	NCN	2020/04/X/ HS5/00012 (Miniatura)	Sieci społeczne i semantyka w teorii systemów politycz- nych Anatola Rapoporty	2020- 2022
34	Przemysław Żukiewicz	IVF	50810619	Leaders' returns to policy making in East Central Europe	2008- 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych: (1) Nauka Polska (Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy): <https://nauka-polska.pl/>; (2) RAD-ON (Ministerstwo Edukacji i Nauki): <https://radon.nauka.gov.pl/>; (3) POL-ON (Ministerstwo Edukacji i Nauki): <https://polon.nauka.gov.pl/>.

Użyte skróty: MNiSW – Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego; NCN – Narodowe Centrum Nauki; IVF – International Visegrad Fund.

Tabela 4. Nagrody ogólnopolskie dla przedstawicielek i przedstawicieli wrocławskiej szkoły systemów politycznych

Osoba nagrodzona	Rok	Nagroda
Andrzej Antoszewski	2017	Nagroda im. Jana Baszkiewicza za monografię „Współczesne teorie demokracji” (Warszawa 2016)
Andrzej Antoszewski	2011	Nagroda Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za całokształt dorobku
Andrzej Antoszewski	2004	Nagroda Ministra Edukacji za monografię „Systemy partyjne Europy Środkowej”
Andrzej Antoszewski i Ryszard Herbut	2002	Nagroda I Wydziału PAN za podręcznik „Systemy polityczne współczesnego świata” (Gdańsk 2001)
Andrzej Antoszewski i Ryszard Herbut	1996	Nagroda MEN za „Leksykon politologii”
Karolina Borońska-Hryniewiecka	2012	Nagroda Prezesa Rady Ministrów za wyróżniającą się pracę doktorską (praca doktorska: „Participation of the Basque Autonomous Community in European policy-making: evolution towards multi-level governance?”)
Przemysław Żukiewicz	2014	Wyróżnienie w konkursie im. Czesława Mojsiewicza na najlepszą książkę politologiczną roku 2013 za monografię „Przywództwo prezydenckie w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Analiza porównawcza” (Toruń 2013)
Przemysław Żukiewicz	2012	I nagroda w konkursie Polskiego Towarzystwa Nauk Polityczny na najlepszy doktorat w dyscyplinie nauk o polityce obroniony w 2011 roku (praca doktorska: „Mechanizm powrotu do polityki w świetle teorii przywództwa politycznego”)

Źródło: opracowanie własne.

WROCŁAWSKA SZKOŁA SYSTEMÓW POLITYCZNYCH – BIBLIOGRAFIA

Monografie autorskie i współautorskie:

- Alberski R., *Systemy wyborcze*, Wrocławska Oficyna Nauczycielska, Wrocław 1993.
- Alberski R., *Polityka ochrony środowiska w Polsce*, Wydawnictwo Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 1994.
- Alberski R., *Trybunał Konstytucyjny w polskich systemach politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Alberski R., Antoszewski A., Lisicka H., Skrzypiński D., Solarz R., *Wybory do rad gmin na Dolnym Śląsku (1990–1998)*, Biuro Doradztwa Ekologicznego – Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 2001.
- Alberski R., Lisicka H., Sommer J., *Polityka ochrony środowiska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Alberski R., Antoszewski A., Cichosz M., Ferens A., Lisicka H., Skrzypiński D., Solarz R., *Wybory samorządowe do rad gmin w 2002 roku w województwie dolnośląskim*, Wydawnictwo Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 2003.
- Antoszewski A., *Erozja systemu politycznego PRL w latach osiemdziesiątych. Studium procesu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.
- Antoszewski A., *Wybory parlamentarne 1993*, Wrocławska Oficyna Nauczycielska, Wrocław 1993.
- Antoszewski A., *Polska scena polityczna: system czy chaos?*, Wers, Bydgoszcz 2002.
- Antoszewski A., *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Antoszewski A., *Partie polityczne Europy Środkowej i Wschodniej*, Forum Naukowe, Poznań–Wrocław 2005.
- Antoszewski A., *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.

- Antoszewski A., *System polityczny RP*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Antoszewski A., *Współczesne teorie demokracji*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.
- Antoszewski A., *Kryzys wyborów czy kryzys demokracji liberalnej?*, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 2017.
- Antoszewski A., Herbut R., Jednaka W., *Partie i system partyjny w Polsce. Pierwsza faza przejścia ku demokracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993.
- Antoszewski A., Herbut R., *Socjaldemokracja w Europie Zachodniej. Studium porównawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.
- Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnego świata*, Wydawnictwo Arche, Gdańsk 2001.
- Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Antoszewski A., Żukiewicz P., Zieliński M., Domagała K., *Formation of Government Coalition in Westminster Democracies. Towards a Network Approach*, Peter Lang, Berlin 2020.
- Banaś M., Zieliński M., *Formowanie koalicji gabinetowych w perspektywie sieciowej. Studium przypadku sojuszu PO–PSL z 2007 roku*, Atla 2, Wrocław 2015.
- Biernat J., *Zarządzanie kadrami. Zarys teorii i praktyki*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości, Wałbrzych 2000.
- Biernat J., *Zarządzanie potencjałem kadrowym organizacji*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości, Wałbrzych 2002.
- Biernat J., *Globalizacja miejsca społeczności lokalnej: management, zarządzanie społeczne. Studia i szkice*, Instytut Sądecko-Lubelski, Wrocław–Lublin 2012.
- Borońska-Hryniewiecka K., *Multilevel Governance and Regional Empowerment. The Basque Country in the European Union*, Center for Basque Studies Press, University of Nevada, Reno 2016.
- Borońska-Hryniewiecka K., *Parlamenty narodowe w systemie politycznym Unii Europejskiej. Role, ambicje i ograniczenia*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2021.

- Borucka J., Skrzypiński D., *Polityka skuteczna. Marketingowa analiza sukcesu wyborczego*, Wydawnictwo Volumed, Wrocław 1995.
- Cichosz M., Herbut R., Sroka J., Wójta-Kempa M., *Oblicza wyborcy. Społeczne determinanty zachowań politycznych Dolnoślązaków*, Wydawnictwo „Profil”, Wrocław 2001.
- Cichosz M., *(Auto)kreacja wizerunku polityka na przykładzie wyborów prezydenckich w III RP*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
- Dobek-Ostrowska B., Wiszniowski R., *Teoria komunikowania publicznego i politycznego: Wprowadzenie*, Wydawnictwo Astrum, Wrocław 2001.
- Florczak A., Lisowska A., *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, OTO Agencja Reklamowa, Wrocław 2014.
- Glinka K., *Polityka miejska w marketingu prezydentów największych miast Dolnego Śląska*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.
- Habuda L., *Rządzący – rządzi. Totalitaryzm w stosunkach władzy w PRL*, Politechnika Opolska – Oficyna Wydawnicza, Opole 2001.
- Habuda L., *Transformacyjne decyzje i decyzyjne procesy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
- Habuda L., *Od PRL do Trzeciej Rzeczypospolitej i dalej... Liberalna demokracja i wolnorynkowa gospodarka. Dlaczego i jakie?*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Habuda L., *Prawa i Sprawiedliwości Rzeczpospolita Polska. Aksjologia, ustroj, uprawianie polityki, obywatelskie społeczeństwo*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010.
- Habuda L., *Władza, odpowiedzialność, prawda*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Herbut R., *Systemy partyjne w Europie Zachodniej – ciągłość i zmiana. Studium porównawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.
- Herbut R., *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Jankiewicz J., *Nowa skrajna prawica w wybranych państwach Europy Zachodniej. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.

- Jednaka W., *Proces kształtowania się systemu partyjnego w Polsce po 1989 r.*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1995.
- Jednaka W., *Gabinety koalicyjne w III RP*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Kobielska K., *Polityka ochrony środowiska w strategii rozwoju gminy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.
- Kozierska J., *Wyborcze koszty rządzenia koalicyjnego w Europie Środkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2013.
- Lisicka H., *Rola organizacji społecznych w kształtowaniu i realizacji polityki ochrony środowiska w Polsce*, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa 1990.
- Lisicka H., *Pluralizm światopoglądowy w koncepcjach politycznych PAX, ChSS, PZKS*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991.
- Lisicka H., *Organizacje ekologiczne w polskich systemach politycznych*, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 1997.
- Lisowska A., *Polityka ochrony środowiska Unii Europejskiej. Podstawy instytucjonalne i programowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
- Madej M., *Polska Partia Robotnicza na Dolnym Śląsku w okresie kształtowania systemu politycznego Polski Ludowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019.
- Nowacka E., *Samorząd terytorialny w systemie władzy publicznej w Polsce. Studium politycznoprawne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993.
- Nowacka E., *Samorząd terytorialny w administracji publicznej*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1997.
- Nowacka E., *Reformy samorządu terytorialnego w Polsce, Wielkiej Brytanii i USA*, Forum Naukowe, Poznań 2002.
- Nowacka E., *Samorząd terytorialny w ustroju państwowym*, Lexis Nexis, Warszawa 2003.
- Nowacka E., *Polski samorząd terytorialny*, Lexis Nexis, Warszawa 2005 (wyd. 1), 2006 (wyd. 2).
- Nowacka E., *Społeczno-polityczna myśl Benedykta XVI. Geneza i znaczenie dla współczesnych państw demokratycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.

- Nowacka E., *Osoba i państwo w poglądach Benedykta XVI*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.
- Nowacka E., *Wprowadzenie do doktryny społecznej Benedykta XVI*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.
- Nowacka E., *Samorząd terytorialny jako forma decentralizacji administracji publicznej*, Lexis Nexis, Warszawa 2010.
- Nowacka E., *Władza samorządu lokalnego*, Lexis Nexis, Warszawa 2012.
- Nowacka E., *Wprowadzenie do doktryny społecznej Benedykta XVI. Państwo i społeczeństwo w poglądach Franciszka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.
- Skrzypiński D., *Organizacje pracodawców i przedsiębiorców w procesie kształtowania się stosunków przemysłowych w Polsce po 1989 roku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
- Skrzypiński D., *Władza sądownicza w procesie transformacji polskiego systemu politycznego. Studium politologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.
- Solarz R., *Kulturowe uwarunkowania procesu przekształceń polskiego systemu politycznego w latach 90.*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Sroka J., *Europejskie stosunki przemysłowe w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.
- Sroka J., *Polityka organizacji pracodawców i przedsiębiorców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Sroka J., *Deliberacja i rządzenie wielopasmowe. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.
- Sula P., *System partyjny Republiki Węgierskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
- Sula P., *Partie małe w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1989–2016*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2018.
- Waszkiewicz E., *Kongregacja Wyznania Mojżeszowego na Dolnym Śląsku na tle polityki wyznaniowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1945–1968*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.

- Waszkiewicz E., *Doktryna hitlerowska wśród mniejszości niemieckiej w województwie śląskim w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.
- Wiktor Z., *Chiny na drodze socjalistycznej modernizacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Wiktor Z., Rakowski M., *Rozwój i prognozy przyszłości Chin w zmieniającym się świecie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Wiszniewski R., Babińska M., Glinka K., *Przestrzeń wolności religijnej w Polsce, Czechach i Niemczech*, Wydawnictwo Uczelniane Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa, Wałbrzych 2017.
- Wiszniewski R., *Marketing wyborczy. Studium kampanii wyborczych w systemach prezydenckich i semiprezydenckich (Finlandia, Francja, Polska, Stany Zjednoczone)*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Wrocław 2000.
- Wiszniewski R., *Europejska przestrzeń polityczna. Zachowania elektoratu w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
- Wiszniewski R., *Przełomy państwa współczesnego. Przypadek Szkocji i Katalonii*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2013.
- Żukiewicz P., *Liderzy polityczni w polskich komisjach śledczych. Metody pozyskiwania społecznej akredytacji*, Dom Wydawniczy Duet, Toruń 2009.
- Żukiewicz P., *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011.
- Żukiewicz P., *Przywództwo labilne. Mechanizm powrotu do polityki w świetle teorii przywództwa politycznego*, Centrum Analiz Systemów Politycznych, Wrocław–Poznań 2012. <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/129828/edition/119317/content>
- Żukiewicz P., *Przywództwo prezydenckie w państwach Europy Środkowej i Wschodniej. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Żukiewicz P., *Polityka społeczna w warunkach kryzysu gospodarczego. Zarys problematyki na przykładzie państw Bałkanów*

- Zachodnich*, Prodruk, Poznań 2013. <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/129891/edition/119375/content>
- Żukiewicz P., *Pozycja ustrojowa rządu w państwach postjugosłowiańskich. Analiza prawnoporównawcza*, Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017. <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/129827/edition/119312>
- Żukiewicz P., *Koalicje w systemie politycznym Nowej Zelandii: od klasycznych do sieciowych porozumień*, Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2020.
- Żukiewicz P., *Przywództwo performatywne w świetle wybranych przemówień politycznych po 1918 roku*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2021.
- Żukiewicz P., Fellner R., *Polska politologia w obliczu wyzwań nauki cyfrowej*, Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015. <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/129826/edition/119303/content>

Monografie, podręczniki i skrypty pod redakcją:

- Alberski R. (red.), *Wybory samorządowe na Dolnym Śląsku w 2006 roku. Wzorce rywalizacji w lokalnych systemach politycznych*, Wydawnictwo Profil, Wrocław 2008.
- Alberski R., Cichosz M., Tomczak Ł. (red.), *Wybory do sejmików województw w 2006 roku*, Wydawnictwo Marina, Wrocław 2010.
- Alberski R., Solarz R. (red.), *Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku w okręgu dolnośląsko-opolskim. Uwarunkowania kształtowania strategii wyborczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
- Alberski R., Cichosz M., Kobielska K. (red.), *Gra o regiony. Wybory do sejmików województw w 2010 r.*, Wydawnictwo Remar, Wrocław 2013.
- Alberski R., Cichosz M. (red.), *Gra o regiony 2014. Wybory do sejmików województw*, Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017. <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/85265/edition/80027/content>

- Alberski R., Cichosz M. (red.), *Gra o regiony 2018. Wybory do sejmików województw*, Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2020. <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/129950/edition/128743/content>
- Antoszewski A. (red.), *Ewolucja polskiego systemu politycznego po 1989 roku w świetle komparatystycznej teorii polityki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994.
- Antoszewski A. (red.), *Demokryzacja w III Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Antoszewski A. (red.), *Systemy polityczne Europy Środkowej i Wschodniej. Perspektywa porównawcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.
- Antoszewski A. (red.), *Wybory do Parlamentu Europejskiego w 2004 r. na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie*, Wydawnictwo Profil, Wrocław 2006.
- 64 Antoszewski A., Fiala P., Herbut R., Sroka J. (red.), *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2003.
- Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997 (wyd. 1), 2008 (wyd. 3).
- Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje Europy Środkowej i Wschodniej w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.
- Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Polityka w Polsce w latach 90. Wybrane problemy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.
- Antoszewski A., Dumala A., Krauz-Mozer B., Radzik K., *Teoretyczne i metodologiczne wyzwania badań politologicznych w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009.
- Antoszewski A., Kolodii A., Kowalczyk K. (red.), *Transformacja w Polsce i na Ukrainie. Wybrane aspekty*, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2010
- Barcyszyn-Madziarz P., Żukiewicz P. (red.), *Gender and LGBTQ Issues and Election Processes. Global and Local Contexts*, London–New York, Routledge 2022.

- Błaszczak M., Sroka J. (red.), *Sieci czy struktury? Dialog społeczny na poziomie regionalnym*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2006.
- Cichosz M., Sroka J., Zamorska K. (red.), *Konsekwencje poszerzenia Unii Europejskiej dla Europy Środkowej i Wschodniej*, Komitet Nauk Politycznych PAN, Warszawa 2004.
- Cichosz M., Zamorska K. (red.), *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy*, Wydawnictwo „Profil”, Wrocław 2006.
- Cichosz M., Skrzypiński D. (red.), *Segmentacja, targeting, pozycjonowanie na rynku politycznym*, Towarzystwo Edukacji Obywatelskiej, Wrocław 2014. <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/doccontent?id=65075>
- Ferens A., Macek I. (red.), *Administracja i polityka. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.
- Ferens A., Macek I. (red.), *Administracja i polityka. Administracja publiczna w procesie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.
- Ganowicz E., Lisowska A. (red.), *Współczesne państwo. Idee i rozwiązania instytucjonalne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Glinka K. (red.), *Urban policy system in the strategic perspective: from V4 to Ukraine*, Peter Lang, Berlin 2020.
- Glinka K., Nitschke-Szram B. (red.), *Komunikowanie na poziomie samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo MAjUS, Zielona Góra 2012.
- Glinka K., Nitschke-Szram B. (red.), *Promocja i rywalizacja na poziomie samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo MAjUS, Zielona Góra 2012.
- Habuda L. (red.), *Administracja i polityka. Proces decyzyjny w administracji publicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.
- Herbut R. (red.), *Polska a Unia Europejska – proces przystosowania do „Wspólnej” Europy. Stan i perspektywy*, Atla 2, Wrocław 1999.
- Herbut R., Baluk W. (red.), *Transformacja systemów politycznych państw obszaru byłego Związku Radzieckiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- Jabłoński A., Antoszewski A. (red.), *Polski przełom polityczny 1989: między totalitaryzmem a demokracją. Materiały sympozjum politologicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1990.

Jednaka W. (red.), *Wstęp do teorii partii i systemów partyjnych*, Wydawnictwo Terra, Poznań–Wrocław 2000.

Kasińska-Metryka A., Wiszniowski R. (red.), *Marketing polityczny. Doświadczenia polskie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.

Kasińska-Metryka A., Wiszniowski R. (red.), *Kryzys marketingu politycznego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

Kasińska-Metryka A., Wiszniowski R., Malendowska M. (red.), *Od marketingu samorządowego do prezydenckiego*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2015.

Kasińska-Metryka A., Wiszniowski R., Malendowska M. (red.), *Ideowe i pragmatyczne uwarunkowania marketingu politycznego*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2016.

Kurzępa J., Lisowska A., Pierzchalska A. (red.), *Współczesna młodzież pomiędzy Eros a Thanatos*, Argi, Wrocław 2008.

66 | Lisicka H. (red.), *Wybory samorządowe 1990 roku na terenie Wrocławia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991.

Lisicka H. (red.), *Dlaczego i jak uczestniczyć w wyborach samorządowych?*, Wydawnictwo Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 1994.

Lisicka H. (red.), *Polityka ochrony środowiska w społeczności lokalnej*, Wydawnictwo Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 1994.

Lisicka H. (red.), *Ochrona środowiska w polityce*, Towarzystwo Naukowe Prawa Ochrony Środowiska, Wrocław 1999.

Lisicka H. (red.), *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Doradztwa Ekologicznego, Wrocław 2001 (wyd. 1) i 2005 (wyd. 2).

Lisicka H. (red.), *Wybrane problemy prawa ochrony środowiska*, Wydawnictwo Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 2007.

Lisicka H. (red.), *Udział społeczeństwa w zintegrowanej ochronie środowiska*, Wydawnictwo Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 2010.

Lisicka H., Lisowska A. (red.), *Konflikty środowiskowe i sposoby ich rozstrzygnięcia*, Wydawnictwo Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 2012.

- Lisowska A., Jabłoński A.W. (red.), *Wizje dobrego państwa. Polska jako „dobre państwo”: koncepcje i kontrowersje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Lisowska A., Kurzępa J. (red.), *Zachowania dysfunkcyjne. Uwarunkowania społeczne, kulturowe i polityczno-prawne oraz stosowane rozwiązania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
- Lisowska A., Kobielska K. (red.), *Standardy dobrego rządzenia w gminach małych. Teoria i praktyka*, Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, Bydgoszcz 2013.
- Lisowska A., Kobielska K. (red.), *Dobre rządzenie w gminach małych. Empiryczny wymiar nowego paradygmatu rozwoju*, Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, Bydgoszcz 2014.
- Nowina Konopka M., Glinka K., Miernik R. (red.), *Populizm jako narzędzie marketingu politycznego*, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce 2017.
- Pacześniak A., Wiszniowski R. (red.), *Europejska scena partyjna i jej aktorzy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.
- Roch I., Kobielska K. (red.), *Trójkąt pogranicza niemiecko-polsko-czeskiego. Aspekty demograficzne, środowiskowe i przestrzenne*, Dolnośląskie Centrum Rozwoju Lokalnego Wrocław Leibniz-Institut für Ökologische Raumentwicklung, Wrocław–Dresden 2010.
- Skrzypiński D. (red.), *Rywalizacja o prezydenturę w miastach Dolnego Śląska*, Wydawnictwo Marina, Wrocław 2012.
- Skrzypiński D. (red.), *Wybrane społeczne i polityczne aspekty wyborów w Polsce w latach 2014–2015*, Towarzystwo Edukacji Obywatelskiej, Wrocław 2017. <http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/87497/PDF/Ksi%C4%85%C5%BCka%20e-book.pdf>
- Sroka J. (red.), *Administracja i polityka. Ewolucja stosunków przemysłowych w Europie Środkowej i Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2003.
- Sroka J. (red.), *Wybrane instytucje demokracji partycypacyjnej w polskim systemie politycznym*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2008.
- Waszkiewicz E. (red.), *Współcześni Żydzi – Polska i diaspora*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.

- Wiszniewski R. (red.), *Administracja i polityka. Europejska administracja publiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
- Wiszniewski R. (red.), *Inercja czy rozwój dialogu społecznego w Polsce? Generalia i detale*, Związek Pracodawców Polska Miedź – Towarzystwo Edukacji Obywatelskiej, Lubin 2012.
- Wiszniewski R. (red.), *Challenges to Representative Democracy. A European Perspective*, Peter Lang, Frankfurt a. M. 2015.
- Wiszniewski R., Glinka K. (red.), *New Public Governance in the Visegrád Group (V4)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
- Wiszniewski R., Kasińska-Metryka A. (red.), *Marketing polityczny w gorsecie mediów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.

Raporty z badań i ekspertyzy:

68

- Antoszewski A. i in., *Państwo i My. Osiem grzechów głównych Rzeczypospolitej*, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Kraków 2015. https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/5671/raport_pastwo_i_my.pdf
- Ferens A. (red.), *Instrukcja obsługi współpracy organizacji społecznych z samorządem terytorialnym gminy Brzeg. Przewodnik*, Brzeskie Stowarzyszenie Chorych na SM, Brzeg 2015.
- Ferens A., Lejcuś K., *Partnerstwo na rzecz innowacji wsparciem dla tworzenia Akademickiego Inkubatora Technologicznego w Legnicy. Raport cząstkowy*, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy „Wspólnota Akademicka”, Legnica 2008.
- Ferens A., Lejcuś K., Trojanowski P., *Partnerstwo na rzecz innowacji wsparciem dla tworzenia Akademickiego Inkubatora Technologicznego w Legnicy. Drugi raport cząstkowy*, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy „Wspólnota Akademicka”, Legnica 2008.
- Ferens A., Trojanowski P., *Społeczne i kulturowe uwarunkowania proekologicznych partnerstw na rzecz innowacji na przykładzie MSP subregionu legnickiego. Raport końcowy*, Stowarzyszenie

- na Rzecz Rozwoju Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy „Wspólnota Akademicka”, Legnica 2008.
- KajdANEK K., Sroka J., Moroń D., Makuch M. (red.), *Analiza zagrożeń społecznych dla Dolnego Śląska. Wykorzystanie wyników sondaży społecznych w różnych obszarach życia do prognozowania zagrożeń społecznych w regionie*, Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej, Wrocław 2010.
- Kłosińska K., Zimny R., Żukiewicz P., *Sprawozdanie o stanie ochrony języka polskiego za lata 2016–2017*, Sprawozdanie Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk dla Sejmu RP, druk nr 3324, Warszawa 2019. <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/C4B224C28DB9367BC12583CB0032CA99/%24File/3324.pdf>
- Kwieciński L., Moroń D., Sroka J. (red.), *Analiza systemu edukacji w świetle zmian demograficznych i społecznych regionu. Określenie zapotrzebowania na edukację na różnych poziomach w regionie w świetle prognoz demograficznych i społecznych*, Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej, Wrocław 2010.
- Kwieciński L., Pach P., Raszka B., Sroka J., Stawicka M., Wróblewski M. (red.), *Raporty z monitoringu Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego za rok 2008 i 2009*, Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej, Wrocław 2011.
- Lisowska A., Macek I. (red.), *Model współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi w powiecie brzeskim*, Przewodnik, Brzeskie Stowarzyszenie Chorych na SM, Brzeg 2015.
- Sroka J., *Analiza funkcjonowania instytucji dialogu społecznego na poziomie województw. Raport z badań wojewódzkich komisji dialogu społecznego*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – Departament Dialogu i Partnerstwa Społecznego, Warszawa 2009.
- Sroka J., Sula P., Herbut R., *Dialog społeczny na poziomie regionalnym. Raport z badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2004.

Słowniki i leksykony:

Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii*, Atla 2, Wrocław 1995 (wyd. 1).

Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Encyklopedia politologii*, t. 3, *Partie i systemy partyjne*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 1999.

Kasińska-Metryka A., Wiszniowski R. (red.), *Leksykon marketingu politycznego. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2014.

Lisicka H., Macek I., Radecki W., *Leksykon ochrony środowiska. Prawo i polityka*, Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 1999.

Wybory źródeł:

Wiszniowski R. (red.), *Zintegrowane zarządzanie strategiczne rozwojem państwa: doświadczenia polskie. Wybór dokumentów z komentarzem*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.

Żukiewicz P. (red.), „Podkreślić żądania kobiet”: *Przemówienia posłanek na posiedzeniach plenarnych Sejmu Ustawodawczego (1919–1922). Teksty źródłowe*, Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2021. <https://repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/142067/edition/131484/content>

Księgi jubileuszowe i pamiątkowe oraz antologie tekstów:

Alberski R., Jednaka W., Skrzypiński D. (red.), *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu*, t. 2, *Instytucje i mechanizmy rywalizacji politycznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.

Juchnowski J., Turczyński P., Wiszniowski R., *Europa: idee, koncepcje, rzeczywistość. Księga dedykowana profesorowi Wiesławowi Bokajle*, Wydawnictwo Libron, Kraków 2016.

Juchnowski J., Wiszniowski R. (red.), *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Księga dedykowana Profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu*, t. 1, *Podmioty i procesy demokratyczne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.

- Juchnowski J., Wiszniowski R. (red.), *Współczesna teoria i praktyka badań społecznych i humanistycznych (XXV-lecie Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego)*, t. 1, t. 2, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Lisicka H. (red.), *Prawo i polityka w ochronie środowiska. Studia z okazji 40-lecia pracy naukowej Jerzego Sommera*, Wydawnictwo Prawo Ochrony Środowiska, Wrocław 2006.
- Lisicka H. (red.), *Prawo ochrony środowiska i prawo karne. Książka jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej prof. dra hab. Wojciecha Radeckiego*, Wydawnictwo Prawa Ochrony Środowiska, Wrocław 2008.
- Sielezin J.R., Wiszniowski R., Alberska M. (red.), *Od historii myśli do praktyki politycznej. Księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Juchnowskiemu z okazji Jubileuszu 40-lecia pracy naukowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.
- Sula P. (red.), *Political science. An anthology*, Institute of Political Science – University of Wrocław, Wrocław 2013.

ROZDZIAŁ I – BIBLIOGRAFIA

Ágh A., *Declining Democracy in East-Central Europe. The Divide in the EU and Emerging Hard Populism*, Edward Elgar, Cheltenham–Northampton 2019.

Antoszewski A., *Bariery konsolidacji demokracji w Polsce*, „Forum Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości”, t. III, z. 1 (2001), s. 211–240.

Antoszewski A., *Ewolucja systemu wyborczego do Sejmu*, [w:] A. Antoszewski (red.), *Demokratyzacja w III Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 51–72.

Antoszewski A., *Instytucjonalne uwarunkowania procesu decyzyjnego*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 201–241.

Antoszewski A., *Modele demokracji przedstawicielskiej*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992, s. 7–27.

Antoszewski A., *Ordynacje wyborcze do parlamentu i ich konsekwencje*, [w:] A. Antoszewski (red.), *Ewolucja polskiego systemu politycznego po 1989 roku w świetle komparatystycznej teorii polityki*, Wrocław 1994, s. 41–64.

Antoszewski A., *Systemy partyjne Europy Środkowej i Wschodniej*, [w:] K. Kowalczyk, Ł. Tomczak (red.), *Czechy – Polska – Ukraina: Partie i systemy partyjne. Stan i perspektywy*, Toruń 2007, s. 7–26.

Antoszewski A., Koziarska J., *Poland: Weak Coalitions and Small Party Suicide in Government*, [w:] T. Bergman, G. Ilonszki, W.C. Müller (red.), *Coalition Governance in Central Eastern Europe*, Oxford University Press, Oxford 2019. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198844372.003.0009>

Banaś M., *Systemowe uwarunkowania rywalizacji politycznej w średnich miastach województwa dolnośląskiego po 2014 roku*, „Acta Politica Polonica”, nr 2 (2016), s. 49–63.

- Borońska-Hryniewiecka K., *Accountability revisited: parliamentary perspectives on the Inter-Parliamentary Conference on Stability, Economic Coordination, and Governance*, „Politics and Governance”, t. 9, nr 3 (2021), s. 145–154. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i3.4142>
- Borońska-Hryniewiecka K., J. Grinc, *Actions speak louder than words? The untapped potential of V4 parliaments in EU affairs*, „East European Politics and Societies and Cultures”, t. 20, nr 10 (2021), s. 1–23. <https://doi.org/10.1177/08883254211012770>
- Chrząszcz B., *Paradygmat według koncepcji Thomasa Samuela Kuhna. Analiza metodologicznoprawna*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”, t. 10, nr 1 (2021), s. 42–57, <https://doi.org/10.34616/fiuw.2021.1.42.57>
- Dąbrowski S., *Nasze trzydziestolecie 1969–1999. Refleksje jubileuszowe*, [w:] K. Dziubka, T. Łoś-Nowak, K. Paszkiewicz (red.), *Politologia wrocławska. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000, s. 9–20.
- Freedom House, *Nation in Transit 2021. The Antidemocratic Turn*, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-04/NIT_2021_final_042321.pdf
- Herbut R., *Partie polityczne*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 50–90.
- Herbut R., *Podziały społeczne politycznie doniosłe (cleavages) w Europie Zachodniej*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 28–49.
- Herbut R., *Proces demokratyzacji systemu politycznego – warunki i ograniczenia*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Polityka w Polsce w latach 90. Wybrane problemy*, Wrocław 1998, s. 7–23.
- Herbut R., Jednaka W., *Systemy partyjne*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Systemy polityczne demokracji zachodnioeuropejskich. Wstęp do analizy porównawczej*, Wrocław 1992, s. 91–134.
- Jabłoński A.W., Sobkowiak L. (red.), *Marketing polityczny w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.

Jednaka W., *Proces tworzenia gabinetów koalicyjnych w latach 1989–2001 i ich funkcje polityczne*, [w:] A. Antoszewski (red.), *Demokratyzacja w III Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.

Krastev I., *What's Wrong with East-Central Europe? Liberalism's Failure to Deliver*, „Journal of Democracy”, nr 1, t. 7 (2016), s. 35–39.

Kuhn T.S., *The Structure of Scientific Revolution*, wyd. 3, The University of Chicago Press, Chicago–London 1993.

Nohlen D., *Prawo wyborcze i system partyjny. O teorii systemów wyborczych*, przeł. R. Alberski, J. Sroka, Z. Wiktor, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.

Sula P., Madej M., *A dress rehearsal: European elections in Poland before the parliamentary race*, [w:] R. Carp, C. Matiuța (red.), 2019 *European Elections. The EU Party Democracy and the Challenge of National Populism*, Brill, Leiden–Boston 2020, s. 155–168. https://doi.org/10.1163/9789004435148_012

Zarządzenie nr 81/2013 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Instytucie Politologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, <https://bip.uni.wroc.pl/download/attachment/3778/zarzadzenie-rektora-universytetu-wroclawskiego-nr-81-z-2013-roku-z-dnia-21052013-r-w-sprawie-zmian-organizacyjnych-w-instytucie-politologii-na-wns-uwr.pdf>

Zarządzenie nr 93/2011 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 5 września 2011 r. wprowadzające zmiany organizacyjne w Instytucie Politologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. <https://bip.uni.wroc.pl/download/attachment/2040/zarzadzenie-rektora-universytetu-wroclawskiego-nr-93-z-2011-roku-z-dnia-05092011-r-wprowadzajace-zmiany-organizacyjne-w-instytucie-politologii-na-wns-uwr.pdf>

Zieliński M., *Kierunki rozwoju wrocławskiej szkoły politologicznej – polityczność czy postmodernizm*, [w:] B. Krzysztan, W. Ufel, M. Zieliński (red.), *Polityka/polityczność. Granice dyskursu*, Wrocław 2016, s. 71–97.

- Żukiewicz P., *Gender and post-election intraparlimentary volatility in East Central Europe. Comparing Czech, Lithuanian, and Polish parliaments*, [w:] P. Barczyszyn-Madziarz, P. Żukiewicz (red.), *Gender and LGBTQ Issues and Election Processes. Global and Local Contexts*, Routledge, London–New York 2022, s. 38–57.
<https://doi.org/10.4324/9781003204411-4>
- Żukiewicz P., Piel Martín L., *Beyond Dichotomous Gender Stereotyping: An Analysis of Global News Coverage of Jacinda Ardern's Leadership*, [w:] P. Barczyszyn-Madziarz, P. Żukiewicz (red.), *Gender and LGBTQ Issues and Election Processes. Global and Local Contexts*, Routledge, London–New York 2022, s. 95–112.
<https://doi.org/10.4324/9781003204411-7>
- Żukiewicz P., *Prawo i samorządność (bezpartyjna). Wybory do sejmiku województwa dolnośląskiego*, [w:] R. Alberski, M. Cichosz (red.), *Gra o regiony 2018. Wybory do sejmików województw*, Wrocław 2020, s. 10–24.
- Żukiewicz P., Zieliński M., Domagała K., *Social Network Analysis as a research method in political science. An attempt to use it in coalition research*, „Przegląd Politologiczny”, nr 4 (2018), s. 39–50,
<https://doi.org/10.14746/pp.2018.23.4.3>